

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav obecné lingvistiky

Bakalářská práce

Tereza Zahálková

Jazyková biografie třetí generace řecké menšiny v České republice

Language biography of the third generation of Greek minority in Czech Republic

Praha 2017

Vedoucí práce: Mgr. Tamah Sherman, Ph. D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 19. května 2017

.....

Jméno a příjmení

Ráda bych poděkovala vedoucí práce Mgr. Tamah Sherman, Ph.D., za cenné připomínky a rady, svému manželovi a mamince za podporu a trpělivost a v neposlední řadě i respondentům, kteří se účastnili této studie.

V Praze, dne 19. května 2017

.....

Jméno a příjmení

Obsah

Abstrakt

Abstract

1. Úvod.....	7
2. Politicko-historické pozadí.....	8
3. Metodika výzkumu.....	11
3.1. Popis výzkumu a použité metody	11
3.2. Parametry výzkumu	13
3.3. Jazyková biografie	13
3.4. Výzkumná etika	16
4. Analýza dat z jazykových biografí.....	17
4.1. Jazyková biografie I	17
4.2. Jazyková biografie II.....	22
4.3. Jazyková biografie III	28
4.4. Jazyková biografie IV	33
4.5. Jazyková biografie V.....	36
5. Přepínání kódů	41
5.1. Analýza dat	42
6. Etnické vymezení	45
7. Diskuze.....	49
8. Závěr.....	51
9. Použitá literatura a elektronické zdroje.....	53
10. Přílohy	57
Transkript Marie	57
Transkript Michal.....	57
Transkript Sonia.....	57
Transkript Nikola	57
Transkript Yiannis.....	57

Abstrakt

Tato bakalářská práce popisuje procesy a mechanismy při vyprávění o osvojování a užívání řečtiny třetí generace řeckých politických imigrantů žijících na území České republiky. Dále se v rámci vyprávění respondentů zabývá otázkou jazykového mísení a jejich etnickou sebeidentifikací.

Práce je rozdělena do dvou hlavních částí, teoretické a empirické. V teoretické části je zpracován úvod do historie řeckých uprchlíků a příčiny jejich imigrace v kontextu současného udržování vlastní identity a jazyka. Následně jsou popsány dostupné metody použitelné pro tento druh výzkumu. V empirické části je na základě nahraných rozhovorů zanalyzováno a interpretováno jazykové chování vypravěčů, a to pomocí metody jazykové biografie.

Výsledkem zkoumání je zjištění, že ačkoli je skupina adaptována na české prostředí, tendenčně tíhne ke své komunitě a stále se učí jazyku svých předků. V práci jsou identifikovány hlavní způsoby osvojování řečtiny, které sice probíhaly již od dětství, k jejímu zásadnímu rozvoji však došlo u většiny respondentů až v období dospívání. V rámci mezigenerační komunikace se ukazuje, že interakce mezi rodiči a jejich dětmi je více homogenní než ve vztahu prarodičevnoučata. V případě jazykového mísení (kterého respondenti hojně užívají) často hraje roli sociální motivace.

K hlavním přínosům této práce patří především prohloubení dosavadních poznatků v oblasti jazykových kompetencí třetí generace řeckých imigrantů, které nebyly ve větší míře zpracovány. Dílčí výsledky této práce pak mohou být podkladem pro návazné studie v oblasti jazykověbiografických vyprávění.

Klíčová slova:

Bilingvismus, interview, jazyková biografie, řecká menšina, osvojování jazyka, přepínání kódů.

Abstract

This thesis explores the processes and mechanisms of the acquisition and use language as described by the third generation of Greek political immigrants living on the territory of the Czech Republic. It also deals with how the respondents talk about the questions of code switching and their ethnic self-identification.

The text is divided into two main parts, theoretical and empirical. In the theoretical part, an introduction to the history of Greek refugees and the causes of their immigration in the context of their simultaneous maintenance of identity and language is elaborated. The methods available for this type of research are then described. In the empirical part, based on recorded interviews, the language behaviour of narrators was analysed and interpreted by using the language biography method.

The main finding is that although the group is adapted to the Czech environment, it tends towards the Greek community and still learns the language of its ancestors. Though the respondents had been learning Greek since childhood, the main development of their competence in it began with the period of their adolescence. Within intergenerational communication, it was found that interactions between parents and their children were more homogeneous than in the relationship between grandparents and grandchildren. In the case of language mixing (which respondents often employ), social motivation often plays a role.

The main contributions of the research is the deepening of the existing knowledge on the description of language competences of the youngest adult generation of Greek immigrants. The results can be used as the basis for follow-up studies in language-biographical narratives.

Keywords:

Bilingualism, interview, language biography, Greek minority, language acquisition, code switching.

1. Úvod

Cílem této studie je přispět ke zmapování jazykové situace třetí generace řecké národnostní menšiny žijící na území České republiky. Práce vychází z vlastního empirického výzkumu, jehož náplní je ověřit, zda si tato generace stále zachovává svoji odlišnou identitu a svůj jazyk.

Pro studium poznání jazykové situace je jako hlavní metoda výzkumu uplatněna jazyková biografie, která vychází z životopisného vyprávění jednotlivých informantů.

Předmětem studie je rovněž zjistit, v jakém jazykovém prostředí respondenti vyrůstali, jak si osvojují jazyky a jak je následně užívají. Dále se práce zaměřuje i na otázky jazykové situace ostatních členů rodiny a mezigenerační komunikace.

Téma studie vychází jednak ze studijního zaměření a zájmu výzkumníka, a jednak z faktu, že téma třetí generace řecké menšiny a její jazykové situace nebylo dodnes hlouběji zkoumáno (a jedná se tedy o prvotní studii tohoto druhu).

V další části je analyzována jazyková alternace neboli přepínání kódů u vybraných jazykových biografií. Přepínání mezi jazyky se zpravidla používá mezi bilingvními jedinci a v této práci je na něj kladen důraz jako na jeden z výrazných jazykových jevů.

V poslední kapitole se práce zaměřuje na etnickou a kulturní identifikaci mluvčích, na jejich sebevnímání v české společnosti a na to, do jaké míry etnicita ovlivňuje jejich jazykové chování.

Pro studium jazykové situace třetí generace práce využívá poznatků autorů zabývajících se problematikou jazykových biografií, narativních rozhovorů, a dalších sociolingvistických kvalitativních metod, které jsou popsány v dalších kapitolách. Práce rovněž využívá hlavních myšlenek studie Jiřího Nekvapila o biografickém vyprávění Němců jakožto národnostní menšiny žijící v České republice.

2. Politicko-historické pozadí

V České republice žije podle oficiálních zdrojů 14 národnostních minorit¹. Jednou z nich je i řecká menšina. Tato v dnešní době nepříliš početná skupina čítající mezi 2000 a 7000 lidmi² se v bývalém Československu objevila v padesátých letech minulého století. Důvodem migrace Řeků do Česka byla neutěšená situace, která nastala v Řecku po skončení druhé světové války a vypuknutí občanských bojů na konci čtyřicátých let.

Politicky nestabilní Řecko se po druhé světové válce rozdělilo na dva tábory. Na jedné straně politického spektra stála pravice, jejíž vítězství ve volbách po druhé světové válce „dosažené pomocí nátlaku, zastrašování a volební neúčasti levicových stran“ (Hradečný, 1998, s. 463) vystupňovalo napětí mezi vládnoucí monarchií a opoziční levicí. Nepokoje mezi oběma tábory, tedy pravicovou monarchií, která byla finančně podporována Velkou Británií a později i USA, a Komunistickou stranou Řecka (KKE), přerostly v občanskou válku, která Řecko sužovala až do roku 1949. Situace v Řecku byla neudržitelná. Na jedné straně bojovalo Demokratické vojsko Řecka (DSE) vytvořené KKE, na straně druhé cvičená řecká armáda (ELAS), proti níž DSE nemělo příliš šancí na úspěch. Po mnoha vojenských střetech bylo DSE zatlačeno do horských oblastí, kde probíhalo i plošné bombardování vesnic, při kterém umírali hlavně civilisté³. Oblast byla navíc odříznutá od zásobování, aby byl členům DSE zamezen přístup ke zdroji potravin, následkem čehož nejvíce strádalo místní obyvatelstvo. Tehdy Horská prozatímní vláda Řecka (PDKE) rozhodla o evakuaci obyvatel z postižených oblastí.

Po rychlém vyjednávání s představiteli spřátelených komunistických zemí⁴ východního bloku odešlo za hranice Řecka kolem 80 000 osob (z toho 25 000 dětí) řecké a slovansko-makedonské⁵ národnosti. Je třeba dodat, že oblasti severního a centrálního Řecka, které byly nejvíce sužovanými územími, byly etnicky velmi diverzifikované a žily zde (kromě Řeků a Slavomakedonců) i další osoby hlásící se k jiným národnostem. Mezi politickými imigranty tak

¹ <https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rnm/mensiny/narodnostni-mensiny-15935/>

² <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/recka-narodnostni-mensina-16156/> Podle sčítání lidu, domů a bytů z roku 2011 žije v ČR 2043 osob hlásících se k řecké národnosti. Podle vlastních odhadů menšiny však jde až o 7000 osob.

³ V této bratrovražedné válce padl stejný počet lidí jako za celé období druhé světové války.

⁴ Konečnou destinací běženců se staly Polsko, Československo, Maďarsko, Rumunsko, SSSR, Bulharsko a Albánie.

⁵ Jedná se o osoby, které žily v řecké provincii Makedonie, jež se nachází v severní části Řecka.

byli i Albánci a Arvanité, Arumuni, Turci a sefardští Židé (Otčenášek, 1998; Sloboda, 2002). Většina dospělých, kteří se hlásili k jiné než řecké národnosti, byla bilingvních a vedle svého jazyka ovládala i řečtinu nebo alespoň nějakou vlastní varietu řečtiny (Sloboda, 2002, s. 236). Československo přijalo během let 1948–1949 kolem 14 000 osob⁶, z toho 5200 dětí, které byly do Československa dopraveny v několika vlnách.

Rozhodnutí, na jehož základě začaly z Řecka odjíždět tisíce dětí, mělo celosvětový dopad. OSN obvinila PDKE a DSE z únosu a žádala o navrácení dětí zpět do vlasti. Prozatímní vláda a vojsko se však bránily nařčení z únosu tvrzením, že děti byly odvezeny do spřátelených komunistických zemí za souhlasu rodičů a zůstat v Řecku nemohou, aby byly uchráněny před smrtí, perzekucí, výchovnými tábory a dalším terorem ze strany monarchie. Pravdou však bylo, že právě děti se „staly nástrojem propagandy jak PDKE, tak aténské vlády a byly zataženy do politicko-ideologických bojů mezi Východem a Západem“ (Sloboda, 2002, s. 234).

Po deportaci dětí následovaly transporty dospělých. Ty probíhaly narychlo a chaoticky, což mělo mnohdy za následek separaci nejbližších příbuzných, kteří končili každý v jiné zemi. Následné pokusy o slučování rodin byly velmi komplikované a pomalé. Děti byly umístovány do dětských domovů narychlo zřízených po celém Československu. Původní myšlenka, že jsou zde političtí imigranti pouze na dočasnou dobu⁷, se však ukázala jako mylná. Poté, co komunisté v občanské válce prohráli a situace v Řecku neumožňovala návrat těchto občanů z exilu, se pro ně Československo stalo domovem, z něhož mohli odejít zpět do vlasti až o desítky let později.⁸ Potomci řeckých imigrantů, respektive jejich třetí generace, pak tvoří pilíř této výzkumné práce.

V současné době je řecká komunita v České republice dobře etablovaná především díky Asociaci řeckých obcí (AŘO ČR), která zaštiťuje všech 12 řeckých obcí, jež se nachází po celém území ČR. Cílem této samosprávné organizace je především podpora bilaterálních vztahů mezi většinovou společností a Řeky, kteří žijí trvale v České republice. Toto sdružení pořádá různé společenské folklórní akce, přednášky, semináře, zabývá se vydavatelskou činností, pracuje s dětmi a mládeží, pro něž pořádá jazykové kurzy apod. Dalšími organizacemi, které je třeba pro úplnost zmínit, jsou Lyceum Řekyň, Klub přátel Řecka, Česká společnost

⁶ Některé zdroje uvádí 12 000 osob, srov Sloboda.

⁷ Děti měly zůstat v Československu zhruba rok a pak se vrátit zpět do vlasti. Po prohře komunistů však místo návratu následovala migraci dětí i migrace tisíců dospělých (Králová, 2012, s. 10).

⁸ O následné repatriaci více např. Tsivos, 2012; Hradečný, 2000; Otčenášek, 1998; Papadopoulos, 1998, aj.

новоřeckých studií, Společnost přátel Nikose Kazantzakise a Nadační fond Hellenika. Každé z těchto sdružení má rozdílnou náplň, ale všechny spojuje řecká (ať již antická, byzantská či novořecká) tematika.

Právě řecká minorita je předmětem zájmu studia této práce s konkrétním zaměřením na třetí generaci politických imigrantů z poloviny dvacátého století.

3. Metodika výzkumu

V této kapitole je podrobně rozebrán postup výzkumu a použité metody relevantní pro tuto práci. Jsou popsány její výhody a nevýhody a účel použití právě pro tuto studii. S ohledem na to, že biografický přístup byl použit jako stěžejní metoda tohoto výzkumu, je mu věnována samostatná kapitola.

3.1. Popis výzkumu a použité metody

Vzhledem k charakteru výzkumu byla pro jeho účely vybrána skupina mluvčích na základě takzvaného kvótního výběru. „Principem tohoto přístupu je, že badatel předem identifikuje typy mluvčích, které bude zkoumat, a poté shání určený stanovený počet (kvótu) mluvčích, kteří do jednotlivých kategorií spadají“ (Milroyová, 2012, s. 41). V tomto případě se jedná o mluvčí, kteří jsou vnuky řeckých imigrantů z 50. let minulého století, kteří tvoří jejich tzv. třetí generaci (třetí pokolení).

Hlavní zájmem této studie je sociolingvistický průzkum a vývoj. Cílem je zjistit, zda si tato generace uchovává řečtinu jako jazyk svých předků, a pokud ano, pak jakým způsobem toho dosahuje. Další faktor, který je pro sběr dat důležitý, je skutečnost, že mladí informanti jsou sdílnější, nemají tendenci tolik vypravovat o občanské válce a událostech s ní souvisejících, protože nebyli přímo zasaženi poválečnými událostmi. Jejich prarodiče měli po dlouhou dobu stejný sociální status a rodiče byli ovlivněni podobnými společenskými a sociálními faktory.

Respondenti byli získáváni různými metodami. Yiannis Koreček⁹ byl doporučen studentem novořeckých studií a po osobním setkání souhlasil s účastí na tomto výzkumu. Sonia Michailidu byla náhodně zkontakována přes sociální síť Facebook, a když souhlasila s výzkumem, doporučila k rozhovoru i svou starší sestru Nikolu Michailidu. Maria Chinoporu je kolegyně autorky této práce z novořeckých studií a s rozhovorem souhlasila po krátké domluvě. Přes Marii byl doporučen a následně zkontakován Michal Lašo, taktéž přes Facebook. V případě Michala a Nikoly šlo o takzvanou formu sněhové koule, kdy bylo využito sociálních sítí

⁹ Jména všech respondentů zůstala v rámci výzkumu nezměněna. V analýzách biografických vyprávění se studie omezuje na uvedení křestního jména, které je přehlednější než například pouhé iniciály.

respondentů k získání dalších účastníků výzkumu. Po výběru dostatečného počtu respondentů následovaly vlastní rozhovory.

Při empirickém výzkumu tvoří dotazování hlavní náplň sběru dat. Toto dotazování může být buď kvantitativní, nebo kvalitativní. Kvantitativní dotazování je standardně velmi strukturované, což ve výsledku znamená, že se od každého respondenta získává stejným způsobem konkrétní údaj, který je pak srovnatelný s údaji od ostatních účastníků výzkumu. Děje se tak například formou písemných nebo elektronických dotazníků, telefonického dotazování apod. Tento způsob je jednoduchý a jasný, nicméně pro účely kvalitativního výzkumu, jenž je využíván také v této práci, nevhodný. Na straně druhé se nachází nestrukturovaný rozhovor, který však podmínky pro využití v této práci taktéž nesplňuje, protože v tomto případě není možné nechat respondenta hovořit o čemkoli (viz níže). Kompromisem mezi strukturovaným a nestrukturovaným rozhovorem, jenž byl vyhodnocen jako pro tento výzkum zcela optimální, je polostrukturované interview.

Tento typ rozhovoru je založen na předem připraveném rámci otázek, které je možno v průběhu hovoru měnit či doplňovat. Miller (2000, s. 10) ještě rozlišuje v rámci narativního vyprávění minimální a maximální účast explorátora. Nechat mluvčího hovořit zcela volně bez vnějšího zásahu by bylo ideální. To lze pouze za předpokladu, že má respondent přesné instrukce a přísnou sebereflexi, kdy „neodbíhá“ od tématu nebo od účelu, ke kterému je rozhovor určen. Proto se jako nejvhodnější způsob vedení rozhovoru ukazuje polostrukturované interview s maximální účastí výzkumníka. Do tohoto typu rozhovoru badatel vstupuje různými poznámkami, otázkami, snaží se vypravěče navracet zpátky k tématu nebo ho pobízí k rozvedení nějaké odpovědi, která je pro výzkum zajímavá. Další rolí explorátora je v tomto případě určitá solidarita, vyjádření sounáležitosti s tazatelem, protože to důležité pro úspěšné interview je uvolněný, dobře naladěný a sdílný vypravěč. Rozhovor je pak konstruován oběma stranami, tedy výzkumníkem i informantem.

Jako hlavní metoda sběru dat je užitá jazyková biografie. Informanti dostali za úkol začít vyprávět svůj životní příběh v časové ose od dětství až po dospělost a do vlastního životopisného vyprávění zasadit i biografie ostatních členů rodiny, přičemž biografií se zde rozumí určitá rekonstrukce životního příběhu jedince. Jazyková biografie je potom definována jako „takové biografické vyprávění, v němž vypravěč činí tématem svého vyprávění jazyk, resp. jazyky, především jejich osvojování a užívání“ (Nekvapil, 2000a, s. 31).

3.2. Parametry výzkumu

Se všemi účastníky studie byly pořízeny audiozáznamy rozhovorů, jež proběhly během února roku 2016 v řecké kavárně Da Capo na Václavském náměstí v Praze. Rozhovory trvaly od 38 do 135 minut. V rámci tohoto výzkumu bylo nahráno 5 polostrukturovaných rozhovorů, a to se třemi ženami a dvěma muži. Všechny audiozáznamy mají délku téměř 6 hodin a přepsány jsou celkem na 164 stranách (viz příloha práce). Transkript byl časově velmi náročný a jeho vypracování zabralo přibližně 90 hodin.

Všechny rozhovory byly nahrány na zařízení Samsung S4 mini přes aplikaci Smart Recorder a samotné audiozáznamy byly zpracovány v programu Audacity 2.0.6., který je volně dostupný na internetu. Pro transkript byl konvenčně použit manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů, jenž vznikl za podpory Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky. Pro přepis řeckých lexémů, které se v textu několikrát objevily, byly použity transkripce latinkou¹⁰.

3.3. Jazyková biografie

Jak je uvedeno v kapitole 3.1., pro účely tohoto sociolingvistického výzkumu je zvolena metoda jazykové biografie. Tato i jiné všeobecné autobiografie poukazují na rozmanitost, složitost i komplexnost jazykových zkušeností jedince (Sloboda, 2002, s. 281). Jazykové biografie představují bohatý zdroj informací, které poskytují celkovou představu o tom, jak si člověk osvojuje jazyky, jak je používá nebo v jakém jazykovém prostředí vyrůstal. Tento specifický typ biografie také zachycuje jedince v průběhu jeho života, kdy sám narátor subjektivně vyzdvihuje zásadní události, které formovaly a ovlivňovaly jeho jazykové chování.

Biografie se jako vědecká metoda využívá především v sociologii, antropologii, psychologii, aplikované lingvistice, sociolingvistice a dalších vědních oborech. Vůbec poprvé byla využita v rozsáhlé studii sociologického zaměření W. I. Thomase a F. Znanieckého z roku 1918, která popisuje život polských sedláků v emigraci (Hendl, 2005, s. 133). Metoda biografického vyprávění se v sociologii etablovala a odtud se rozšířila i do dalších vědních oborů.

¹⁰ Neexistuje žádná norma pro přepis řečtiny do latinky. Řecké výrazy tak byly přepisovány foneticky podle dnešní novořecké výslovnosti.

Na samotný výraz *auto-bio-grafie* pohlíží Konopásek (1996) z třídímní perspektivy, což znamená, že každá složka tohoto slova odkazuje k jiné interpretaci textu biografického vyprávění. První část slova, „*auto*“, odkazuje k realitě subjektu, tedy k tomu, kdo příběh vypráví, k biografické zkušenosti člověka, jenž popisuje svůj prožitý životní příběh. Druhá část kompozita, „*bio*“, nás odkazuje k realitě života, kdy výzkumník klade důraz na to, jakým způsobem se dané události odehrály, a především na to, co se skutečně událo. A poslední část slova, „*grafie*“, nás logicky odkazuje k realitě textu. Pokud badatel při výzkumu biografického vyprávění odhlédne od složky „*auto*“ a „*bio*“ a zajímá se pouze o tuto perspektivu, zcela se distancuje od respondenta, protože zkoumá pouze formu vyprávění,¹¹ ale nezohledňuje už člověka, který příběh podává, nebo to, o čem se vypráví. V rámci této perspektivy „pojem biografie odkazuje k vlastnímu životopisnému vyprávění, k životopisnému textu samotnému. Vše ostatní, tedy realita života a realita subjektu, je přístupné jenom skrze tento text“ (Konopásek, 1996, s. 3).

Z tohoto trojího možného náhledu na biografický výzkum se práce zaměřuje především na realitu biografického subjektu a částečně i biografického textu. Role objektu zde není až tak důležitá, protože faktická správnost informací řečených v rozhovorech není předmětem zkoumání (není podstatné, zda například respondent opravdu začal chodit na kurz řečtiny v šesti letech, nebo to bylo o rok později). Tyto informace považuje výzkumník v daném interpretačním rámci za pravdivé. V této studii nás zajímá především subjektivní zkušenost narátora, tedy jeho osobní prožívání při osvojování a užívání jazyka. Při srovnávání jednotlivých jazykových biografí je předmětem zájmu i to, zda existují nějaké rysy typické pro všechny účastníky jazykové biografie, jako je například obdobný způsob popisování týchž událostí.

Po definici výrazu autobiografie je důležité také vymezit jednotlivé přístupy k biografickému vyprávění, tedy k metodě, s níž operujeme již v počátcích prováděného výzkumu při sběru a analýze dat z životopisného vyprávění. Miller (2010, s. 10) nahlíží na biografická vyprávění ze tří různých perspektiv: realistické, neo-pozitivistické a narativní. Realistický přístup je založen na skutečných empirických datech. Informace shromážděné prostřednictvím životních nebo rodinných historií se používají k vytvoření obecných zásad týkajících se sociálních jevů. Role výzkumníka je co nejvíce oproštěna od předsudků, což ve výsledku znamená, že rozhovor je veden velmi obecně, bez striktního zaměření, a role explorátora je důležitá zejména v počátcích

¹¹ Například studium narativních žánrů srov. Nekvapil

rozhovoru, kdy je tazatel zevrubně seznámen s účelem rozhovoru, který je pak v jeho kompetenci. Badatel pak pokládá pouze doplňující otázky v případě, že je mu něco nesrozumitelné, nebo svého respondenta povzbuzuje souhlasným přitakáváním, hezitačními zvuky apod. Do vzájemného protikladu s realistickým přístupem Miller staví přístup neo-positivistický. Badatelé, jež svůj výzkum staví na této perspektivě, už předpokládají existenci konceptů a teorií, na kterých mohou svůj výzkum založit. Rozhovory jsou strukturované a interview se tak podobá standardní jazykové interakci mezi dvěma lidmi. Explorátor se svého respondenta ptá zcela konkrétně a reaguje na to, jak se rozhovor vyvíjí. Narativní přístup částečně přejímá některé aspekty z realistického i neo-positivistického přístupu. Například začátek rozhovoru může být nejdříve nekonkrétní, jako je tomu u realistického přístupu, nebo naopak může mít badatel sestavený zcela konkrétní koncept svého dotazování, který ale mění podle toho, jak je konstruován rozhovor. A právě souhra mezi tazatelem a dotazovaným je jádrem narativního přístupu. Příběh, který je vyprávěn, je vytvářen oběma účastníky rozhovoru. Na rozdíl od realistického a neo-positivistického přístupu, které se zabývají pouze respondentem, zohledňuje narativní přístup i tazatele.

V tomto výzkumu převažuje přístup narativní, ale částečně se v něm mísí i ostatní dva přístupy. Na začátku rozhovoru nikdy nebylo předem jasné, jak se bude hovor vyvíjet. Existoval předem připravený rámec otázek, avšak nikdy nebylo dopředu zcela jasné, jakým směrem se bude rozhovor ubírat a jak bude přesně probíhat. U každého rozhovoru byl kladen důraz na kooperaci obou zúčastněných. Některé rozhovory byly vedeny jako regulérní dialog, jiné byly téměř zcela v kompetenci respondenta, který dokázal vyprávět kontinuálně příběh svého „jazykového“ života bez potřeby větších zásahů. Vyprávění se v rámci hovoru také často proměňovalo: první polovinu například mluvil respondent téměř sám, druhá polovina probíhala jako aktivní interakce mezi tazatelem a respondentem.

Biografie explorátora zde hraje roli také z toho hlediska, že sám patří mezi Čechy s řeckými kořeny. Respondentům byla tato biografie známá, a tudíž mohla být jedním z důvodů jejich upřímnosti a hovornosti. S Marií se tazatelka zná již řadu let a s Yiannisem se seznámila několik měsíců před vlastním interview. S ostatními respondenty se vzájemně představili v den nahrávání rozhovorů. Tazatelka dávala svým respondentům najevo, že sdílí obdobné pocity, zkušenosti a na mnoho věcí měla shodné názory. Tato solidarita ve vztahu explorátor–respondent může do jisté míry ovlivňovat průběh rozhovoru a otevřenost respondentů.

3.4. Výzkumná etika

Všichni respondenti souhlasili s účastí na této studii a dopředu byli obeznámeni s její náplní, která byla pro účely bakalářské práce vypracována v rámci Ústavu obecné lingvistiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Všichni účastníci studie podepsali informovaný souhlas, jehož charakter se týkal podmínek výzkumného projektu. Každý respondent jmenovitě souhlasil s nahráváním svého rozhovoru a s analýzou výsledného zvukového záznamu a jeho přepisem. Všichni respondenti měli možnost volby kdykoli odmítnout odpovědět na jakoukoli otázku nebo rozhovor ukončit. Je třeba dodat, že nikdo této možnosti nevyužil a všichni byli při svém vyprávění velmi sdílní a vstřícní.

4. Analýza dat z jazykových biografií

Záměrem analýzy a interpretace jazykověbiografických vyprávění je získat obraz jazykové situace dnešní generace členů řecké komunity. Získaná data jsou v této kapitole převedena do transkripce¹², které jsou pro lepší přehlednost doplněné o komentáře.

4.1. Jazyková biografie I

Maria Chinoporu (dále jen Marie) se narodila v roce 1987 v Berouně. Mariin otec je rodilý Řek, který vyrůstal v Aténách a do Čech přijel studovat vysokou školu. Česky se začal učit už na ročním intenzivním kurzu češtiny v Zahrádkách u České Lípy a navázal v době svých studií na Masarykově univerzitě v Brně.. Na rozdíl od Mariiny matky, která je stoprocentní Řekyně narozená v Čechách, nespadá do generace řeckých imigrantů. Marie je od svého narození „vyváženě bilingvní“, což znamená, že ovládá češtinu i řečtinu na úrovni rodilého mluvčího (Velhartická, 2012/2013). V předškolním věku žila Marie střídavě v Čechách i v Řecku u prarodičů ze strany matky. A první vzpomínky na nejranější dětství, které si vybavuje, se týkají právě období, které trávila u prarodičů v Řecku: (ř. 156-157, 180) ... prvně ňák co si pamatuju tak mi byly ňáký tři čtyři ... a já sem začla mluvit tam a první čim sem mluvila byla řečtina. Marie si tedy jako první komunikační jazyk osvojila řečtinu. Na otázku, jaký jazyk vnímá jako svůj mateřský, odpovídá:

(ř. 704-720)

MC: ee nevim voba

TZ: fakt,

MC: hmm (.) jo. protože jakoby vono je to hrozně těžký protože tou řečtinou sem začla mluvit takže jakoby teoreticky ta řečtina je muj mateřskej jazyk (.) ale já prostě to bylo totiž takový že já sem jako sice mluvila řecky ale: já sem tý češtině rozuměla to nebylo že já bych jako nechápala češtinu já sem akorát odmítala prostě používat voba vod malička takže mě když ses mě na něco zeptal česky tak já sem ti odpověděla na to co ses mně ptal ale v řečtině a a češtinu sem vůbec nechtěla používat asi asi do tří nebo do čtyř sem fakt tim vůbec

¹² Kompletní přepis všech rozhovorů je možné nalézt v příloze, která se nachází fyzicky na paměťové kartě jako součást bakalářské práce, nebo elektronicky v pdf formátu ve Studijním informačním systému fakulty.

nekomunikovala i když sem tomu absolutně normálně rozuměla až když sem tady začla chodit tady do školky tak protože my ty děti nerozuměly což mi asi v jakoby já si myslim že úplně to znam samozřejmě jenom z příběhů jo, ale já prostě předpokládám že mému děckýmu mozku nedocházelo že když já rozumim obojímu že ostatní lidi obojímu nerozumí. Pro Marii je obtížné určit, který jazyk je její mateřský¹³, uvádí tedy, že za rodné považuje oba jazyky. V jazykově smíšených rodinách je tento jev poměrně obvyklý. Pak svou odpověď upřesňuje, že řecky začala mluvit jako první, tudíž by měla být jejím rodným jazykem řečtina, přestože tak s odstupem času vnímá oba jazyky. Marie totiž chápe mateřský jazyk jako ten, kterým začala mluvit jako prvním. Tato interpretace je možná pouze jako jedna z mnoha. Mateřský jazyk může být chápán také jako ten, kterým na nás mluvila matka nebo osoba, jež nás vychovávala, nebo jazyk, který je nám nejbližší, se kterým se pocitově identifikujeme. Další možné interpretace vnímají mateřský jazyk jako takový, který používá člověk nejčastěji nebo který nejlépe ovládá (Nekvapil, Sloboda, 2009, s. 50). Marie pak pokračuje popisem svojí jazykové situace v předškolním věku, kdy u ní jednoznačně dominovala řečtina, přestože rozuměla oběma jazykům stejně dobře. To dále rozvádí. (ř. 718-724) ... já prostě předpokládám že mému děckýmu mozku nedocházelo že když já rozumim obojímu že ostatní lidi obojímu nerozumí jo takže třeba máminy kamarádky co byly češky tak ee sem prostě na ně voni mi něco říkaly a já sem jim odpovídala a počítala sem s tím že mi rozuměj jako jo i když to tak nebylo. V komunikaci s českojazyčnou společností používala Marie stále řečtinu, protože si jako dítě předškolního věku neuvědomovala, že jí okolí nerozumí. To samozřejmě vedlo k jazykové bariéře, kterou postupem času odbourala používáním češtiny. (ř. 725-726) ... to až když se mi jako srovnalo tak sem si uvědomila že tu češtinu musim používat.

V průběhu života u Marie dochází k logické změně jazykové dominance. (ř. 726-727) ... jenže zase prostě žiju tady takže tu češtinu mam na vyšší úrovni samozřejmě. A svoje komunikační schopnosti dále kvalifikuje takto: (ř. 728-729) ... jakoby mam výhodu v tom ee že nemam přízvuk v řečtině v životě mi nikdo neřek ee odkad seš. (ř. 737-740) ... mě se v životě nikdo nezeptal v životě mi někdo jako z mého projevu řeckýho nikoho nikdy nenapadlo že bych nebyla otamtad'. Za svoje dokonalé zvládnutí řečtiny vděčí svým rodičům, kteří si velmi zakládali na tom, aby Marie uměla plynne řecky. Jakým způsobem probíhalo toto rodinné jazykové plánování,

¹³ Pro účely této práce jsou pojmy mateřský/rodný jazyk používány jako synonyma.

popisuje v následujících sekvencích: (ř. 181-182, 192-193, 160-164) ... a:: díky bohu to prostě naši ve mně ňák dál kultivovali a tím pádem to zůstalo... je fakt že prostě že naši pro to vždycky dělali maximum abych mluvila řecky ... naši mě posílali hodně do řecka dost dost si na tom zakládali ee vždycky se jako hodně snažili paradoxně možná víc máma která je vodsad' než táta kterej je vodtamtad' jako si vždycky hodně zakládali na tom abych mluvila řecky abych s tím měla kontakt prostě takže se mi tam snažil posílat na co největší časove:j možnej úsek vlasně než začla ňáká povinná školní docházka tak sem jezdila fakt třeba na čtyři měsíce vkuse. Zdokonalování řečtiny ale neprobíhalo jenom v Řecku, rodiče posílali Marii také na kurz novořečtiny, který pořádala Řecká obec v Praze. (ř. 427-430) ... musela sem chodit na tu řečtinu což mě strašně nebavilo protože já sem v tý době mluvila plynule a tam byly přesně ty děti co se učily ta tráva je zelená a kráva dělá bů. Přestože se na kurzech poměrně dost nudila, protože na rozdíl od ostatních dětí mluvila řecky plynně, uznává, že ji to obohatilo v základních znalostech a dovednostech. (ř. 433-434) ... mně to samozřejmě přineslo to že sem se naučila číst a psát.

Jak uvádí dále, pokud by rodiče důsledně nelpěli na udržování a kultivaci řečtiny, mohlo u ní dojít ke stejné situaci jako u bratrance. (ř. 182-189) ... protože třeba jak už sem zmiňovala toho bratrance svýho kterej tam vodjel s rodičema tak ten se taky mluvil skvěle řecky ale pak se prostě vrátil do česka a máma protože to je ta jediná češka v rodině na něj moc nemluvila a paradoxně z nás teďkonc mluví skoro nejhůř přestože jako k tomu měl našlápnuto na to... že jo aby to pro něj bylo to nejpřirozenější. Pro uvedení do kontextu je nutné zmínit, že ačkoliv žije Mariina rodina v Čechách již po tři generace, téměř není smíšená. (ř. 39-44) ... u nás v rodině se tady na to asi docela hraje m: myslim si že to ani není ani ňák jako cíleně ale prostě to tak vyšlo a vlasně akorát mámin brácha si vzal češku a to je asi jediná češka v naší rodině jinak jo teďkonc bratranec ještě jeden si vzal jako češku ale <jinak se to tak ňák hraje furt furt> tady jako na řecko. Marie to hodnotí jako něco, co se neděje programově. Pro rodinu je to, že si její členové hledají partnery mezi řeckou komunitou, zřejmě přirozené. Je třeba dodat, že to je poměrně neobvyklý jev: běžně vidáme smíšená manželství již v druhé generaci migrantů.

Marie svou jazykovou biografii přirozeně zasazuje do jazykových biografii ostatních členů rodiny, ať již nukleární (otec, matka), tak širší rodiny (dědeček, bratrance, sestřenice). Kvalifikování jazykových schopností rodinných příslušníků je přítomno napříč celým vyprávěním. (ř. 193-194) ... doma se mluví takovej prazvláštní mix, doma se tedy hovoří česky i řecky. (ř. 194-197) ... a:: jako z období co já si nepamatuju tak mi říkala máma že třeba paradoxně táta na mě mluvit česky což si jako úpě nedokážu představit protože teď na mě mluví skoro jenom řecky. Vzhledem k faktu, že Mariin otec je rodilý Řek, považuje respondentka českojazyčnou komunikaci s otcem za neobvyklou (otec s ní mluví téměř výhradně řecky). Na otázku, jak mluví otec česky, Marie odpovídá: (ř. 197-201) ... <blbě blbě jako von von mluví super> ee má super slovní zásobu jako jo: ee má lepší slovní zásobu než já podle mě což já se považuju za rodilýho mluvčího i když jako prostě žiju tady celej život mam tady udělaný školy a všechno a a:le má strašnej přízvuk hroznej. Marie nejdřív hodnotí otcovy jazykové schopnosti za špatné zřejmě v návaznosti na nespécificky položenou otázku – „jak otec mluví“, což může být vnímáno jako dotaz na jeho akcent. Poté svou odpověď doplňuje tím, že konkrétní části češtiny má otec zvládnuté velmi dobře (již zmiňovanou slovní zásobu), ale přízvuk vnímá Marie jako špatný. To, že otec češtinu tolik nerozvíjí, přikládá i vlivům zvnější. (ř. 206-211) ... táta má podle mě českých kamarádů že by se to dalo napočítat na: prstech jedný ruky jako jo takže ee von prostě tím jak se baví s těma dalšíma cizincema který taky nemaj tu dobrou češtinu tak nemá jako <ty dobrý vlivy který jako dřív byla máma> naši sou rozvedený takže takže už ani ta máma nemluví česky. Marie přisuzuje zhoršení otcovy češtiny vlivům jeho jazykového okolí, mezi něž patří například absence rodilé češtiny u jeho bývalé manželky nebo fakt, že se přátelí spíše s cizinci než s Čechy. Svůj názor Marie demonstruje na následujících příkladech. (ř.212-220, 221-222) ... třeba bylo jedno období kdy začal mluvit hlavně s bulharama ty mu to hrozně zkazili... od tý doby dělá takový divný větný konstrukce občas a má to přesně z toho on to dřív nedělal to sou takový ty pro ně oni se to učí že jo mají jinej slovanskéj jazyk a vlasně se to učeť přes ten svůj slovanskéj jazyk potom dělaj ňáký že jo vě- věci takový zvláštní vytvářej v tom jazyku ty doslovný překlady různý a přehozenej slovosled a táta tadyto docela chytl ... nesmysl co třeba říkal tak místo chce se mi spát říkal spinká se mi. V této sekvenci Marie vysvětluje, v čem přesně otcovi přátelé dělají v češtině chyby, jež si otec následně osvojuje (například porušuje slovní pořádek ve větách nebo tvoří chybné větné konstrukce).

Komunikační schopnosti své matky kvalifikuje Marie následovně: (ř. 729-735) ... moje máma myslím si co se týče jako projevu má řečtinu úplně na stejný úrovni jako jo, má super slovní zásobu nedělá žádný extra gramatický chyby nebo udělá třeba něco co já bych neudělala ale: myslím si že to funguje i naopak že vona zas ví věci který já třeba nevím nebo takhle a:: zeptaj se jí na to třeba odkad' seš jo, něco malýho tam je co já třeba vůbec nevnímam. Marie hodnotí komunikační schopnosti své matky na velmi dobré úrovni tím, že přirovnává úroveň matčiny řečtiny k té svojí, již považuje za rodilou (viz výše). Podotýká ale, že se setkává i se situacemi, kdy se lidé v okolí matky ptají, odkud pochází, protože jim její přízvuk připadá neobvyklý.

Jakým způsobem se v rodině komunikovalo v době, kdy byla její maminka dítě, popisuje Marie následovně:

(ř. 248-254)

MC: ... děda byl takovej ten zarytej řek jako vždycky když přišel domů z práce tak prostě tady je řecko tady se bude mluvit řecky a nic jinýho nepřipadalo v úvahu protože děda je fakt myslím si takovej ten klasickéj [ee]

TZ: [pat]riarcha

MC: ee no patriarcha a ten co prostě to bral tak že je tady na přechodný období.

Pro uvedení do kontextu je důležité vysvětlit, co znamená ono přechodné období. Prarodiče ze strany matky pochází z první generace řeckých imigrantů, kteří k nám byli deportováni jako děti. Vyrůstali s vědomím, že jednoho dne, až to bude možné, z Československa odjedou zpátky do rodné vlasti. Zdejší pobyt pro ně představoval přechodný azyl. (viz. ř. 257-259) ... on žil s tím že jednou se prostě sebere s tou svojí rodinou a pojedje zpátky do toho řecka.

První generace si velmi zakládala na svém řeckém původu, k němuž neodmyslitelně patřil kromě jiného i jazyk. A dědeček, jako hlava rodiny¹⁴, a jak Marie popisuje, „zarytej řek“, který je velmi hrdý na svůj původ, rozhodoval o tom, jakým jazykem se bude doma mluvit. V této části nás dále odkazuje k babičce a jejímu názoru na tyto skutečnosti. (ř. 261-263) ...

¹⁴ Patriarchát (ze starořeckých slov πατερ + αρχειν což doslovně znamená „vláda otce“) bylo sociální uspořádání, které zajišťovalo muži vedou postavení v rodině. Některé rodiny dodržují tento model dodnes.

víc se asimilovala asi tady i i česky vždycky mluvila líp než děda. Babička si v Čechách zvykla lépe než dědeček. Marie to přisuzuje tomu, že se jí v Čechách narodily děti (celkem tři včetně Mariiny matky) a nelpěla na opětovném návratu do Řecku tak jako děda. Nakonec se prarodiče repatriovali, ovšem bez zbytku rodiny, která zůstala v Čechách.

4.2. Jazyková biografie II

Michal Lašo (dále jen Michal) se narodil v roce 1982 v Praze, jeho maminka je Řekyně a otec Slovák. Maminka se narodila řeckým rodičům, kteří byli jako malé děti deportováni ze severu Řecku do tehdejšího Československa. Michalova maminka má ještě bratra, který se se svou ženou a jejich rodiči repatriovali koncem osmdesátých let zpátky do Řecku. Maminka zůstala zde a Michal tedy strávil celý svůj život v Čechách. Své vyprávění začíná popisem jazykové situace v rodině. (ř. 44-46) ...vzhledem k tomu že s- tady nebyla ta nejbližší rodina řecká tak sme doma řecky vůbec nemluvili. Doma se mluvilo výhradně česky, protože jak to alespoň Michal vnímá, nebyl důvod používat řečtinu. Aby se jazyk naučil, začal jako malý navštěvovat kurzy novořečtiny. A svoje začátky s osvojováním jazyka popisuje následovně: (ř. 49-52) ... chodil sem jako dítě a to si nepamatuju myslím že vod nákejch osmi let do jedenácti do řecký školy každéj pátek a ta: mi moc toho nedala kromě toho že sem se naučil číst a jakoby alfabetu ale mm jinak jako mi to nák moc nepomohlo. Kurz novořečtiny tedy vnímá stejně jako Marie, která také uvádí, že jí pravidelné hodiny řečtiny kromě čtení a psaní nic jiného nepřinesly. Jak si úspěšněji osvojoval řečtinu, popisuje v několika sekvencích: (ř. 53-56) ... každý skoro každý léto sme jezdili do řecka za babičkou a za dědou takže tu řečtinu sem tak nák v uchu měl ale nemluvil sem vůbec a málo sem rozuměl rozuměl sem takový ty povely jako sedni si najez se a takový ty základní. Michal tedy odjížděl pravidelně do Řecku za příbuznými a řečtinu se učil pozvolna posloucháním. Na otázku, jak se svými prarodiči v Řecku hovořil, když řecky téměř neuměl, odpovídá následovně: (ř. 59) ... česky sme spolu mluvili:, z čehož se dá usuzovat, že mu tento fakt k osvojování řečtiny příliš nepomohl. Za mezník v osvojování novořečtiny pak považuje práci v řeckojazyčném prostředí. Pro přehlednost je uveden delší úsek:

(ř. 66-77)

MC: ... s tou řečtinou to bylo no jak sem říkal moc moc sem neuměl tak vlastně něco sem jakoby pasivně sem uměl víc než aktivně a pak ee největší asi zlom pro mě bylo že sem v patnácti začal dělat brigádu v jedné řecké restauraci kde tenkrát hodně dělali řecký studentni

TZ: jako v praze?

ML: v praze v praze takže sem vlastně poslouchal furt sem tu řečtinu poslouchal až nakonec pak člověk zjistil že najednou rozumí těm písničkám co tam vlastně zpívaj že před tím to tak ňák jako foneticky něco si zpíval ale vůbec nevěděl co a najednou zjistil cože to vlastně zpívá a pak ňák sem i ztratil ten stud a: jako a začal sem i mluvit. Na začátku repliky se Michal zmiňuje o tom, že řečtinu užíval pasivně, nikoli aktivně. Michalovy znalosti z oblasti řečtiny, které do té doby získal, můžeme shrnout následovně: docházel zhruba 3 roky na kurz novořečtiny, jehož náplní byla spíše konverzace, ale zabýval se částečně i gramatickými aspekty jazyka. Pro Michala kurz moc přínosný nebyl a mnohé z něj zapomněl. Co mu v hlavně utkvělo, bylo nedokonalé psaní a čtení. Dále si řečtinu osvojoval v Řecku, kde trávil prázdniny u příbuzných a kde byl jazyku vystaven víceméně pasivně. Se svou aktivní znalostí jazyka, kde aktivní znalost chápeme jako komunikativní, začal mnohem později. Michal se učil jazyku podle svého tempa a přirozeně, jako malý neměl intenci si jazyk osvojit nijak dokonale, což je vzhledem k tomu, že žil v českojazyčné společnosti, zcela přirozené a pro členy třetí generace symptomatické. Jako hendikep to vnímal pouze ve chvíli, kdy trávil čas v Řecku. Další jazykovou strategií je takzvané nesoustředěné osvojování jazyka (Franceschini, 2003, s. 7), v rámci kterého se člověk učí jazyku bez cíleného učení, jakým je například formální výuka ve škole, jazykové kurzy nebo za asistence učitele. U Michala se toto nesoustředěné osvojování projevovalo například pasivním posloucháním řeči v řeckém prostředí nebo poslechem řeckých písniček. Nepoužíval žádné učebnice, nedocházel na kurzy (lekce novořečtiny ukončil v jedenácti letech). Pasivní přístup k učení byl evidentně správnou strategií, protože po čase začal vnímat význam řeckých písní a lépe rozuměl i svým kolegům v práci.

Za svůj další zásadní zlom v získávání znalostí z novořeckého jazyka považuje Michal účast na mládežnickém táboře pořádaným řeckou vládou pro „řecké“ děti žijící v diasporách. (ř. 78-94) ... největší zlom byl nevím kolik nám bylo osmnáct... sme byli se sestřenkou na táboře v řecku kterej pořádala jakoby řecká vláda ... a bylo to vlastně pro řeky žijící v cizině voni se dělali takovýhle tábory i jako pro malý děti ale tam já sem nikdy nebyl a byli sme na

takovymhle mládežnickým táboře ... kde sme se vlastně potkali s řekama z celého světa vlastně my sme bydleli bylo to ve stanech a ve stanu sem vlastně měl dva kluky z jordánska jednoho ze zambie jednoho z jihoafrický republiky z kanady a vlastně jedinej taková možnost jak se dorozumět byla buď angličtina nebo řečtina takže takhlenc sem ztratil ten stud úplně mluvil sem špatně dělal sem chyby určitě ale už už to jako jelo líp vzhledem k tomu že sem měl vod mala tu řečtinu v uchu tak mi to šlo vcelku jakoby samo že sem mluvil třeba gramaticky správně aniž bych věděl proč ale pros- věděl sem že to tak má bejt. Jak Michal popisuje, jediným možným způsobem, jak se domluvit s ostatními účastníky tábora, byla angličtina nebo řečtina. Nutnost používat řečtinu ho přiměla překonat stud a rozmluvit se. A jak sám uvádí, mluvil i gramaticky správně, aniž by to dokázal vysvětlit, protože se řečtinu neučil v konvenčním slova smyslu.

Cíleně zdokonalovat řečtinu začal až s příchodem na Masarykovu univerzitu v Brně, kde si vybral jako obor ke studiu právě novořeckou filologii v kombinaci s anglickým jazykem. Školu sice nedokončil: (ř. 125-127) ... pak sem se na to vyprd vlastně těž- těsně před bakalářem nák a už sem se tam nechtěl vrátit už sem si řek že to už ... není pro mě ta filologie., ale jak uvádí dále: (ř. 122, 705) ... přesto mi to něco dalo ... mohlo mi to dát určitě víc kdybych se víc snažil ale: (.) ale myslim si že na to málo jak sem tam chodil tak sem se tam jako naučil dost hodně sem z toho čerpal. V rámci studia na vysoké škole také odjel na stipendijní pobyt na Kypr, kde měl intenzivní každodenní kurz novořečtiny. Svůj pobyt hodnotí následovně: (ř. 739-740) ... chceš nechceš tak čtyry hodiny denně když máš jako řečtinu tak se něco naučíš. A ještě upřesňuje: (ř. 744) ... já sem jakoby v rámci tohodle sem byl v tom nejvyšším levlu. Svou příležitost ke studiu, jak sám přiznává, nevyužil, jak měl, nicméně určitou úroveň znalostí si ze školy odnesl a čerpá z ní dodnes. (ř. 133-136) ... tu řečtinu používám stále hlavně v rámci tohodle oboru jako folkloru plus ještě v práci sem tam jí použiju protože mám kolegu řeka a a ještě sem aktivní tady v řecký obci takže používám jí. Pro uvedení do kontextu je nutno zmínit, že Michal je vedoucí řeckého tanečního souboru Akropolis a učitel tanců v Lyceu Řekyň. Tato záliba je jeho velkým koníčkem a občas je nutné právě v rámci těchto aktivit používat řečtinu. K dosažení aktivní znalosti řečtiny mu pomohla i řecky hovořící kamarádka, se kterou byl v častém kontaktu. (ř. 759-767) ... hodně pomohlo že my sme se ještě kamarádili nebo kamarádíme se do teď ale ona už

odjela s jednou holčinou která tady zpívala v kapele kypřanka která tady studovala operu vlastně a zpívala v kapele a tím my sme se seznámili a hodně sme se stýkali takže: sem s ní hodně mluvil řecky takže to mi taky hodně ale to bylo v tý době celý kdy nevim co mi pomohlo víc jestli ta škola: ... nebo todle. Rozvoj jazykových kompetencí probíhal i při osobních interakcích s rodilými mluvčími, kdy jak sám přiznává, neví, zda schopnost osvojit si a používat jazyk byla více záležitostí vysokoškolského studia, nebo toho, že se úzce přátelil s rodilou Kypřankou, se kterou hovořil pouze řecky.

Se zlepšením jazykových schopností se také změnila jazyková situace v Řecku mezi Michalem a jeho řeckojazyčnými příbuznými. Na otázku, jak s nimi komunikuje dnes, odpovídá Michal následovně: (ř. 201-203) ...ted' už řecky, ... ted'ka už bez problémů se s nima domluvim takže ted' ted' není vůbec problém c- co se komunikace týče. s nima.

Jak bylo zmíněno již na začátku, oba prarodiče ze strany matky byli Řekové, kteří do Čech přijeli jako dospívající děti (bylo jim kolem 14 let), zde se usadili a založili rodinu. Jak se doma mluvilo, když byla jeho matka dítě, popisuje Michal v několika sekvencích. (ř. 41-44) ... když byli malí tak prý mluvili hlavně řecky ale potom už jim to přišlo trapný před kamarádama tak jak mluvili hodně česky spíš. A pokračuje dále: (ř. 637-642) ... jak sem říkal tam bylo máma říkala že se fakt jako malá styděla mluvit řecky jako když přišli rodiče a přišly kamarádky třeba na návštěvu, a vona: a babička začla něco řecky a vona hned jako ať mluvěj česky že tam jako nerozumí. Z transkriptu je tedy evidentní, že v rodině dominovala řečtina, což bylo Michalově matce nepříjemné do té míry, že rodiče žádala, aby hovořili před jejími přáteli česky. Michal pak kvalifikuje jazykové schopnosti své matky následovně:

(ř. 624-625)

ML: ... ona mluví dobře určitě mluví líp než já ... ale třeba mi přijde že má jakoby horší přízvuk než já no. má takovej trošku potě- počestělej jako malinko no: (.) jak- a strejda třeba taky ()

TZ: a ségra?

ML: ségra ta má celkej dobrej ten přízvuk no.

V této sekvenci se Michal soustředí na popis akcentů své matky, sestry a strýce, u maminky ještě uvádí, že komunikační schopnosti má lepší než on, ale slovní přízvuk má naopak horší.

Michalovi prarodiče i rodina jeho strýce, kteří se odstěhovali na konci osmdesátých let do Řecka, se po několika letech vrátili zpět do Čech. (ř. 174-185) ... strejda se v devadesátym třetím ... rozhodl že se vrátí do česka že se jim že to tady bude lepší a pak následně na to myslim že pět let po tom ňák se babička s dědou že měli vobě děti už zase tady tak přijeli sem. takže to pro mě byl i větší kontakt protože sme chodili hodně za babičkou a za dědou a víc: sem jakoby slyšel protože voni mezi sebou mluvili řecky nebo babička čím jakoby víc stárta, nebo stárne, tak tím víc přepíná do tý řečtiny ... takže prostě mi povídá furt řecky a já na ní mluvím česky. V Michalově životě došlo částečně i ke změně jazykové dominance. Kvůli babičce, která sice český umí, ale komunikuje snáze v řečtině, se v rodině mluví více řecky. (ř. 602-603) ... určitě ví- víc zaznívá ta řečtina než zaznívala jako před tím A pokračuje dalším odůvodněním, proč dochází k nárůstu používání řečtiny mezi členy rodiny. (ř. 605-615) ... a:: ještě je to s tím taky trošku že: třeba s mámou nikdy sme se nebavili vzhledem k tomu že sme voba aktivní v tý řecký obci já sem tam [ja]koby ... za soubor máma tam je pokladnice ... a ta naše předsedkyně mluví jenom řecky ... tak jako když máme ňáký ty schůze tak i mezi sebou mluvíme řecky: což je což byla pro mě velkéj nezvyk. jako nikdy sem nebyl zvyklej mluvit s mámou řecky. Jak Michal uvádí, začal hovořit v určitých nutných komunikačních situacích, které vyžadují schůze v řecké obci, řecky i s maminkou, se kterou nikdy nebyl zvyklý mluvit jinak než česky.

Michal se při svém vyprávění několikrát zmiňuje o své sestře, která je o tři roky starší a spadá také do třetí generace potomků řeckých imigrantů. Takto kvalifikuje její komunikační schopnosti: (ř. 296-314) ... já: má:m sestru starší,... ona: ona uměla líp řecky než já ... učila se učila se od malička a tak ňák nevim ale asi jí to víc zajímalo víc jako už pak byla starší byla trošku víc v tý pubertě když chodila na tu řečtinu takže i ty kluci asi když jela do toho řecka... nebo tak ňák ... ale vona e i tančila s náma tak jako- jakoby vypadla z toho prostředí řeckýho jak už nech- nechodila na ty tance a to tak si myslim že teďka sme na tom stejně nebo já sem možná na tom líp s tou řečtinou. Sestriny i Michalovy jazykové kompetence se v průběhu života mění. Zatímco dříve sestra chodila do řeckého tanečního souboru a navštěvovala kurzy řečtiny, nyní se těmto koníčkům věnuje a jazyk nijak nekultivuje. Řečtinu však ovládá a to zhruba na stejné úrovni jako její bratr.

Další téma, které tazatelku zajímalo, byl Michalův obecný zájem o jazyky. Pracuje v zahraniční firmě jako plánovač dodávek elektrické energie, kde spolupracuje s balkánskými státy. S řeckým kolegou komunikuje řecky a také umí velmi dobře anglicky, srbsky a částečně německy. Nejdříve Michal kvalifikuje svoje znalosti řečtiny, které porovnává s angličtinou. (207-211)... jakoby ta řečtina mi hodně jednodušejc vychází z pusy nemusim nad ní tolik přemejšlet ale mam jí hodně jednoduchou. já tomu říkam jakože: to je ta kuchyňská řečtina. Co přesně myslí obratem „kuchyňská řečtina“, vzápětí vysvětluje: (ř. 210-211) ... tak jak se prostě bavila máma s babičkou v tý kuchyni jako žádný jako nákej jako vysokej level. Poté pokračuje popisem svých jazykových kompetencí v angličtině. (ř. 216-219) ... v tý angličtině třeba když chci popsat něco složitějšího no mam lepší slovní zásobu ale co se týče mluvení, (.) tak jakoby ta řečtina de jednodušejc. jako nemusim nad ní tolik přemejšlet. Připouští tedy, že přestože umí lépe mluvit anglicky (což usuzuje z větší slovní zásoby a schopnosti vytvářet složitější větné konstrukce), je mu přirozenější hovořit řecky, protože nad řečtinou nepotřebuje přemýšlet. A pokračuje popisem znalostí dalších jazyků. (ř.243-245) ... němčina to je takovej jako pedantskej jazyk že sou jako na všechno pravidla a todle a ta srbština je hodně podobná češtině nebo hodně podobná je podobná češtině. Němčinu se Michal učil na gymnáziu a mnohé z ní zapomněl, lépe je na tom se srbským jazykem, který je mu bližší, především z typologického hlediska. Srbštinu se učí z toho důvodu, že má v Srbsku přátele, se kterými se vzájemně navštěvují. Srbštinu používá také v práci, a to v rámci komunikace s balkánskými státy. Výhodu vidí v tom, že se lze tímto jazykem domluvit i v jiných státech, jako je Chorvatsko nebo stát FYROM¹⁵. Další pozitivum a motivaci Michal spatřuje v možnostech, jež mu poskytuje jeho zaměstnavatel: hradí mu totiž kurzy srbštiny. Michal se ale zmiňuje i o problémech s osvojováním jazyků. (ř. 248-250, 252-253) ... vždycky se dostanu do nějaký úrovně i s tou srbštinou že tak nák se už domluvim a už jako nemam potřebu se to [tolik učit], ... je to pak blbý když člověk někde zamrzne a [e už nejde dál. Michal popisuje situaci, kdy u něj dochází k fosilizaci jazyka, tedy k tomu, že ustrne na určitém stupni vývoje směrem k jazyku, který se snaží osvojit. K tomuto ustrnutí dochází často ve chvíli, „kdy nedokonalé zvládnutí jazyka nepřekáží komunikaci“ (Elšík, 2006a, s.1)

¹⁵ „Aby se vyhovělo protestům Řecka proti užívání geografického názvu *Makedonie* a politického názvu *Makedonská republika/Republika Makedonie*, dostala Makedonská republika podle rozhodnutí OSN z 8. dubna 1993 mezinárodně uznaný název (v angličtině) *Former Yugoslav Republic of Macedonia (FYROM)*“
<https://cs.wikipedia.org/wiki/Makedonie>

4.3. Jazyková biografie III

Sonia Michailidu (dále jen Sonia) se narodila v roce 1990 v Praze, tatínek je poloviční Řek a maminka je napůl Češka a napůl Slovenka. Sonia hned na začátku rozhovoru stručně shrnuje obsah své jazykové biografie, který pak rozvíjí v následujícím vyprávění. (ř. 9-13) ... co jsem měla asi trošku jina:k eee co se týče jazyka: je: poslech <neustále řecké hudby> a a vobčas řeckých filmů a odposlech rozhovorů ee svy svy rodiny eee která mluví řecky dejme tomu většina. Sonia od mala ráda poslouchá řeckou hudbu. O této svojí zálibě mluví v rozhovoru několikrát, a jak později uvádí, toto nesoustředěné učení řečtiny jí bylo nápomocno při samotném učení řecké výslovnosti. (ř. 150-155) ... tak e v čem sem já měla velkou výhodu tak to byla výslovnost. která mi jako nedělá problém prostě pochopit m tu měkkost [řečtiny]... ee a to si myslím že je zakotvený právě v tom vodposlechu z dětství [řecký] písničky. Sonia pak plynule od poslechu řecké hudby navazuje na to, jak se začala učit řecky. (ř. 13-16) ... no a a chodila sem: ee na řečtinu vlastně tak od (.) dejme tomu šesti let do (.) do jedenácti:, ee v rámci právě tady řecký obce praha, a: na: tanečky taky asi od pěti le:t do do třinácti, taky v rámci řecký obce praha. Sonia, stejně jako předchozí dva respondenti, navštěvovala kurzy řeckého jazyka a řeckých tanců. O tom, zda se v jazykovém kurzu něco naučila, nehovoří, k tomuto tématu v následující biografii více prozrazuje její sestra Nikola, se kterou tyto kurzy navštěvovala. V rámci této sekvence Sonia pokračuje: (ř. 16-24) ... jinak jsem nemluvila jako m- dítě se mnou nikdo řecky nemluvil i když jsem <chtěla> ((smích+nádech)) tak ani děda: e vlastně nemluvil se svým otcem, ee teda se svým synem, s mym tátou nemluvil řecky takže táta ee je takovej ten řeck co rozumí ale nemluví, (.) a: jedine-jedinou řečtinu kerou sem poslouchala byla vlastně z písniče:k a který jsem znala nazpaměť ee (se) ee z těch rozhovorů kerý kerý sem absolvovala v řecku: a (.) apodobně když sme jezdili za za příbuznejma. Doma se komunikovalo pouze česky, ani na výslovnou žádost se Soniou nikdo řecky nehovořil, takže čerpala pouze z toho, co měla odposloucháno doma, z písniček, z kurzu a z doby strávené v Řecku u příbuzných. Dědeček, který je členem první generace řeckých imigrantů, nemluvil řecky ani se svým synem – otcem Sonii, což má podle respondentky za následek otcovu omezenou schopnost komunikovat v řečtině. Poté, co při rozhovoru vznikl prostor pro doplňující otázku, se tazatelka zeptala respondentky, kdo inicioval její přihlášení na kurz řečtiny.

(ř. 29-42) ... rodiče. je je teda zajímavý že máma jako češka: chodila na řečtinu taky že celkově jako k tomu řecku m- má i do teď i když jsou tedy moji rodiče rozvedený ... dost blízko (.) a: a sama chodila teda na řečtinu i se kamarádila s maminkama řekyněma který tady ee kerý tady mmm žily a žijou tady do teď. (.) a takže to bylo z iniciativy rodičů a a dědy. takže u nás to bylo takový ((mlasknutí)) takový zvláštní že jako se mnou nikdo aktivně nemluvil,... ale při tom mě k tomu směro[vali] ... ale vyloženě jako aby se mnou mluvili nebo nějak s- sem se urputně učila tu řečtinu to ne: to se říct nedá. Sonia se po objasnění, že ji na lekce řečtiny přihlásili rodiče a dědeček, rozpovídala o své mamince, která se také učila řecky, ač byla Češka. Maminka se navíc spřátelila s ostatními Řekyněmi, které znala z kurzu a řeckých zábav. Co hodnotí jako neobvyklé, je fakt, že přesto, že s ní doma nikdo řecky nehovořil, k řečtině ji aktivně vedli již od útlého dětství – přihlásili ji na řecké lidové tance a se zahájením školní docházky i na kurz řečtiny. Sonia jako malá jezdila také na řecké tábory, které pořádala řecká vláda. Jedná se o stejný typ táborů, o nichž ve svém vyprávění hovořil již respondent Michal. (ř. 66-71) ... na řeckejch táborech sem jezdila. tak vod pěti: le:t v pěti sem byla na prvním nebo v šesti to si úplně nepamatuju: a: to sem jezdila hodně ráda to bylo fa:jn tam sme se učili řecky: a to mě bavilo protože tam byly stejný děti jako já dejme tomu taky z těch smíšenejch manželství. Sonia měla tyto tábory velmi ráda, protože se na nich setkávala s dětmi z řecko-českých rodin. Náplní tábora bylo nejen tyto děti sdružovat, ale i učit se jazyk.

Časem její zájem o řečtinu opadl. (ř. 57-59, 73-75) ... co se týče toho jazyka tak tam tam sem se úplně přestala jako učit řecky: úplně to přestalo i jakákoliv náká (.) aktivita, ... na tom gymplu soukromym tak sem se nák jako tomu nevěnovala: bohužel teda ani nevím proč asi se mi nák nechtělo. A pokračuje: (ř. 60-62) ... jediný co tak od malička sme chodili na řecký zábavy kerá pořádá ee kerý pořádá řecká obec, tady v praze. S řeckou menšinou udržovala rodina Soni vztahy i mimo jazykové kurzy a tanečky i prostřednictvím zábav, které se konají na počest státních svátků a kde se sdružuje řecká menšina žijící v Čechách a na Moravě.

Zájem o řečtinu se Sonie vrátil až se studiem na vysoké škole. Sonia studovala historii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a v rámci své bakalářské práce psala o tématu týkajícím se řecké menšiny v České republice. Tím se s tímto námětem více sblížila, a jak říká:

(ř. 128-132, 188-189, 192-195) ... víc pochopila viděla sem do toho s čím si vlastně děda: a všichni museli projít, a jak to měli těžký a (.) tak sem si ňák říkala že prostě bych m- měla se naučit řecky: a a ňák sem to víc prozkoumala prostě tak mě to táhlo a chtěla sem umět řecky prostě vopravdu sem chtěla, ... tím že sem napsala tu práci bakalářskou na todlencto téma, ... tak to mě přivedlo prostě k tomu že sem šla do sebe s tou řečtinou a bylo to jenom na mně nebylo to že by mě někdo nutil prostě tu řečtinu jako aktivně studovat. Sonia v sobě výběrem závěrečné práce probudila touhu po tom naučit se dobře jazyk svých předků, respektive dědečka, se kterým má velmi blízký vztah. A upozorňuje, že tentokrát to byla jen její volba. Svoje rozhodnutí potvrdila účastí na mezinárodním programu Erasmus, v jehož rámci odjela studovat do Řecka. (ř. 132-136) ... no: a: nabídka: že jo na vysokejch školách dneska erasmus takže sem jela do soluně e ve čtvrtáku na bakaláři sem si <prodloužila studium> trošku využila sem toho, jela sem do soluně ee kde mam teda rodinu takže to bylo takový <příjemný>. Sonia odjela v rámci programu Erasmus studovat na Aristotelovu univerzitu v Soluni, kde žijí její příbuzní, takže mohla spojit „příjemné s užitečným“. Svě vyprávění pokračuje tím, jaké bylo její studijní zaměření. (137-146) ... studovala: ee americkou literaturu taky protože bohužel ee moje řečtina byla dost chabá a historii předměty byly jenom v ee ee v řečtině? takže tam mě nevzali ee tak sem studovala řečtinu e a tam to maj skvěle zařízený že: ... čtyřikrát tejdně sem měla intenzivní řečtinu pět hodin denně ee a: vopravdu: si myslim že za toho půl roku co sem tam byla sem z nuly jako šla na osmdesát procent jazykový vybavenosti a sama sem na to jako byla strašně pyšná a šlo mi to strašně jednoduše jako až mě to překvapilo. V této části vyprávění Sonia popisuje svůj studijní pobyt, při němž musela shodou okolností studovat něco jiného, než původně zamýšlela. Nestačily na to její jazykové kompetence v řečtině, což řešila intenzivním kurzem, ve kterém si řečtinu osvojovala rychle a bez problémů.

Na pasáž o svém studiu v zahraničí volně navazuje popisem svých předchozích zkušeností při návštěvě Řecka. (ř. 158-170) ... když sem vždycky přijela do řecka tak to bylo tak že sem rozuměla, přesně což je hrozný že vlastně rozumim co mi kdo říká ale nedokážu mu odpovědět takže vypadám jako blázen. třeba jedna

taková historka když sem byla: ee na peloponésu ee byli sme na kafi s mojí sestrou na frapé samozřejmě a: přišel ke mě pán a zeptal se mě ty ora ine já říkám e uf ee a ukázala sem mu čas protože sem prostě <nedokázala říct kolik je hodin řecky> a on se na mě kouká a říká neumíš mluvit nebo co já říkám sorry a: aj dont spík grík prostě tak se tvářil ... jako jestli sem blázen no. **Sonia považovala absenci aktivní komunikace za hendikep, který ji omezoval a přiváděl do trapných situací. A pokračuje: (ř. 173-176) ...to mě jako nejvíc štvalo a strašně sem ráda za to že: sem na ten erasmus jela a že sem absolvovala a dala sem do toho ty peníze a čas protože to bylo skvělý navíc mě to strašně bavilo. Svoje rozhodnutí odjet studovat do Řecka považuje za správné, protože tím odstranila nedostatky, které v řečtině měla.**

Soniin otec je majitelem firmy Notia, která se zabývá dovozem zboží z řeckého ostrova Chios. Se svými obchodními partnery komunikuje anglicky. Sonia je v současné době zaměstnána u otce místo své sestry Nikoly, která je na mateřské dovolené. O obchodních cestách, které se svým otcem absolvuje, vypráví: (ř. 284- 303) ... letos sme byli na chiu ... vlastně vodkad' je ta masticha tak my tam jezdíme ... docela často a:: to sem na sebe teda byla pyšná že sem přišla do hotelu a vždycky když sem přišla do nějakýho hotelu a řecky neuměla tak ee michailidou? tak ise ellini- (jsi řek-) tak proč nemluvíš řecky prostě ee říkam no prostě neumim řecky a teď ty řekové na na tebe dorážeš že jo prostě ... ee musíš seš řekyně musíš mluvit řecky, ... vždycky sem dostávala hrozný čočky <kvůli [tomu že prostě]> ... nem- nemluvim řecky když sem michailidou ještě že jo to je příjmení kerý je novák tady jo nebo něco takovýho ... a: teď sem přijela prostě do hotelu a spustila sem řecky táta se dmul píchou že jo <protože sám řecky takhle neumí jako umim já dejme tomu> tak to sem si teda jako splnila takovej sen že že sem to že sem to zvládla a zvládnou se domluvit. Jak už bylo zmíněno, Soniin otec není v řečtině natolik kompetentní, aby v ní dokázal plyně komunikovat, a hovoří v Řecku raději anglicky. Sonia na sebe tedy byla náležitě hrdá, že se dokázala domluvit řecky, protože vzhledem k jejímu příjmení je od ní téměř normativně očekáváno, že tento jazyk ovládá.

Svoje znalosti aktivní komunikace zúročila i v interakci se svým dědečkem. (ř. 179-180) ... děda: opět když mu volám tak se snažim mluvit řecky von na mě taky, ale jak sama připouští: (ř. 179-186) ... ale náák záhy přejdeme vždycky do tý češtiny, že se třeba vyskytne slovíčko nebo něco čemu nerozumim a

řikam mu řecky ti simény afto mm nerozumim ti prostě a děda děda řekne no to je česky a už jedeme česky prostě celou dobu. (.) takže tam si myslim že že je ten problém že ee že to že mě nikdo nenutí tady. vyloženě jakoby v čechach mě nikdo řecky nenutí mluvit. Po svém pobytu na Erasmu měla Sonia tendence – a má dodnes – řečtinu používat i v komunikaci s dědou. Její pokusy vždy ale končí ve chvíli, kdy potřebuje poradit s nějakým slovem nebo slovním tvarem, se kterým si v řečtině neví rady. V tu chvíli se komunikace stočí zpátky do češtiny a zbytek konverzace již pokračuje pouze česky. Sonia považuje tento fakt za problém, protože tím není nucena řečtinu používat. Svoje mezery ve znalosti se ale snaží řešit. (ř. 186-187) ... teď akorát uvažuju nad tím že si pořídím nějaký hodiny řečtiny a budu budu zase chodit abych se dostala dál. Sonia zvažuje soukromé lekce řečtiny, aby se posunula na vyšší úroveň a byla schopná plynně komunikovat.

Rozhovor se v určité chvíli také dotkl tématu repatriovaných příbuzných, kteří žijí již delší dobu v Řecku a které Sonia i s rodinou často navštěvuje. Na otázku, v jakém jazyce spolu komunikovali nebo komunikují, Sonia odpovídá. (ř. 248-258) ... všichni na mě mluví česky a to mě strašně <štve: protože přijedu a říkám jim prostě> můžeme mluvit řecky prosím potřebuju cvičit řečtinu ty umíš řecky sluníčko budeme mluvit česky my si potřebujem promluvit češtinu a mluví výborně všichni mluví česky jako rodilý mluvčí prostě takže: tam je to trošku pro mě <nevýhodný> že že že prostě mluvím česky i když sem tam a že všichni tam mluví česky jedinej kdo s kým mluvím jako aktivně řecky je manžel mojí sestřenice kterej neumí ani slovo česky ani slovo anglicky. takže díky bohu aspoň ten mě <donutí> abych abych mluvila řecky no: (.) jinak tam všichni mluví česky protože vlastně všichni vyrostli tady. Řečtí příbuzní mluví všichni perfektně česky (vyjma jednoho). Druhá generace se narodila v Česku a chodila tady i do školy, takže čeština byla součástí jejich života již od narození. První generace, která se do tehdejšího Československa dostala až během života, se česky naučit musela, buď v rámci pravidelné školní docházky, nebo z pracovních důvodů, protože zaměstnání bylo podmíněno znalostí češtiny. Po repatriaci do Řecku příbuzní češtinu nezapomněli a jsou naopak rádi, že si ji mohou oživit se Soniinou rodinou. Tento fakt je Soniou vnímán jako velký nedostatek. (ř. 274-278) ... to si myslim právě že je taky ten ... možná kámen úrazu proč jako že kdyby ta rodina v řecku mluvila řecky? jenom? a česky neuměla:, tak možná že bych vod malička mluvila řecky no. Sonia uvažuje tak, že pokud by se nacházela v takovém komunikačním prostředí, které by

znemožnilo užívání rodného jazyka, ovlivnilo by to její jazykové schopnosti v tom smyslu, že by si druhý jazyk osvojila již v dětství.

4.4. Jazyková biografie IV

Nikola Michailidu (dále jen Nikola) se narodila v roce 1987 v Praze a je starší sestrou Sonii. Otec je poloviční Řek, matka je napůl Češka a napůl Slovenka. Nikola má roční dceru s partnerem rusko-arménského původu, který je plurilingvní. Jeho kompetence v ruštině i češtině je balancovaná, ovládá oba jazyky na stejné úrovni. Jejich dcera je od malička vedena k vícejazyčnosti: rodiče na ni hovoří česky, rusky a částečně i řecky (prostřednictvím písniček, pohádek). Na otázku, jakým jazykem se v rodině hovořilo, když byla Nikola dítě, odpovídá: (ř. 20) ...mluvili sme v rodině pouze česky. A navazuje rovnou tím, jaké byly počátky jejího zájmu o řečtinu. (ř. 20-23) ... my potom ze ségrou když sme byly trošku starší ee (.) až myslim jako ve škole to sme chodily obě dvě potom do školy tak sme se začaly zajímat o řečtinu tím že sme tam občas jezdily, Nikola se Soniou projeví zájem o řečtinu jako další komunikační jazyk v době, kdy jezdily do Řecka za svými příbuznými. (ř. 24-29) ... tak ee nás zajímalo: samozřejmě jak jak kdo mluví a proč my ne: a proč když děda je řecký a telefonuje řecky proč s náma taky nemluví řecky, ... s náma nikdy nemluvil řecky my sme mu to dost vyčítaly. Nikola si již od útlého věku uvědomovala, že žije v jazykově rozmanitém prostředí. A přiznává, že nedokázala pochopit, proč s nimi dědeček nekomunikuje řecky. Nikola pak pokračuje popisem toho, jak se se sestrou snažily dědečka přimět, aby je naučil řecky. (ř. 29-38) ... a vždycky <sme mu> říkaly když sme byly na chalupě o prázdninách ee dávaly sme mu různý předměty a- aby nám řekl jako co to je jak se to řekne tak takhle poslouchal a říkal nám to takže eee nějaký slovíčka sme si zapamatovaly takhle ee z toho kdy sme ho donutily aby aby nám ty věci pojmenovával ... pokud sme něco chtěly vědět tak sme se: k tomu musely něk dostat přeložit si to nebo ee nebo dojít za tím dědou a a říct mu jako co to znamená:. Nikoliny první pokusy o osvojování řečtiny pramenily z její vlastní iniciativy. Učila se řecky od svého dědečka, který na její žádost pojmenovával jednotlivé předměty, což jí dalo základ k pozdějšímu cílenému studiu řečtiny.

Nikola pak pokračuje své vyprávění popisem toho, jak probíhala komunikace v Řecku, kam jezdili o prázdninách za svými příbuznými. (ř. 40-48) ... nikdy sme nebyly donucený k

tomu (.) se řečtinu učit. (.) protože přijedete ee do notia navštívit rodinu, (.) a: tam i prodavačka v samošce e na vás promluví co si dáte dobrý den když zjistí jako že ste z prahy takže e nikdy sme nebyly e v takové stoprocentně řecké komunitě ... která by nás ee nutila e k tomu se ten jazyk naučit nebo ee (.) tak aby sme nějakým způsobem museli aktivně mluvit. Nikola popisuje jazykovou situaci v řecké vesnici Notia, kam jezdí za svými příbuznými a kde se nachází i mnoho dalších repatriovaných Řeků¹⁶, kteří umí česky. Po příjezdu do vesnice běžně probíhá interakce s příbuznými a dalšími obyvateli v češtině. V podstatě ji tak nic nenutilo se řečtinu naučit, protože se nikdy nenacházela ve striktně řeckém prostředí, které by znemožňovalo užívání češtiny.

S osvojováním řečtiny začala na základní škole prostřednictvím jazykových kurzů. (ř. 53-55) ...mně když bylo ... nějakých ... jedenáct let tak sem ... začala chodit na první kurzy řečtiny. Stejně jako předchozí respondenti i Nikola absolvovala kurz novořečtiny pořádané v Praze Řeckou obcí. Jak její osvojování řeckého jazyka probíhalo, popisuje následovně: (ř. 62-65) ... tam sme chodily poměrně dlouhou dobu ale ona tu výuku e vedla teďka ze zpětného hlediska dost špatně ee a: vlastně nás ee n- nutila nebo učila nás způsobem jako komunikace ale my sme neuměli ty základy. Kurz novořečtiny nebyl podle Nikoly vhodný pro začátečníky, protože místo základů se rovnou procvičovala konverzace, která jí značně ztěžovala učení řečtiny, jejíž základy zatím neměla. Dále popisuje, jak přesně probíhala výuka. (ř. 65-81) ... takže e i když sme něco psali tak my sme neuměli abecedu (.) takže po písmenkách jako <vždycky sme se jí zeptali na nějaký slovo jak se to píše> a pak nás to jakoby učila nebo před nás dávala jakoby už slova který sme měli číst a a různý jako zaměření že sme třeba dělali děckeý pokojíček a vybavení a takhle hm a: pokládala nám ty kartičky s konkrétníma slovy a: a ta:k a my sme třeba tím že sme neuměli celou tu abecedu nebo najednou sme se to neučili tak sme třeba nevěděli co je todleto písmeno takže zpětně sme se potom jakoby učili takže vůbec jako nebyla <to učitelka> řecky jako uměla ale ale vedla špatně tu výuku a tím pádem my sme ee k ní chodily třeba tři čtyři roky ale neuměly sme vůbec nic vůbec nic sme si zapamatovaly sem tam nějaký slovíčka tak to bylo jako přínosný že sme sem tam něco ee jako se

¹⁶ Vesnice Notia se nachází v severní části Řecka (oblast střední Makedonie). V období občanské války se v horských pohraničních oblastech kumulovali komunistické partyzánské oddíly. Znalost tohoto špatně přístupného terénu je zvýhodňovala v boji proti královské armádě. Mnoho obyvatel z toho území emigrovalo do Československa, odkud se po několika desítkách let vracejí zpátky do míst, kde před válkou žili.

naučili e tím že sme to pak aktivně nepoužívaly tak to samozřejmě bylo k ničemu ale ((nádech)) ale: takhle zpě- zpětně říkam že to jako byla ztráta času. První pokusy o klasické osvojování řečtiny neprobíhaly podle Nikoliných představ. Neměla na čem stavět, protože jí chyběl absolutní základ, jako je znalost abecedy, což pochopitelně způsobovalo problémy už při čtení slov. Způsob výuky považuje za nevhodný a jako důkaz tohoto tvrzení vnímá skutečnost, že si z tohoto období učení téměř nic nepamatuje.

Před nástupem na mateřskou dovolenou pracovala Nikola v rodinné firmě, která se mimo jiné zabývá dovozem produktů z mastichy z řeckého ostrova Chios. Stejně jako její otec komunikovala s tamními dodavateli anglicky. Vzhledem k náročnosti komunikace s dodavateli s otcem dospěli k rozhodnutí, že by se měli naučit lépe řecky. Předpokládali, že lepší znalost řečtiny by jim usnadnila styk s řeckými obchodními partnery. (ř. 173-178, 188-191) ... takže ee sme si s tátou řekli protože ten taky neumí řecky že: si zaplatíme individuální jenom pro nás dva kurz. takže sem si našli ee paní karolínu korány... mluvila opravdu krásně učila úžasně jako (.) za ten rok co sme k ní chodili nebo měli sme ty soukromí lekce ona za náma docházela do práce tak ee sem se naučila asi tak desetkrát víc než jako za tu dobu co sme byly v řecku. V soukromých lekcích viděla Nikola velkou výhodu a dále popisuje přesně v čem: (ř. 192-195) ... poprvé mi někdo vysvětlil skloňování poprvé někdo vysvětlil že: ee mm jako j- jak se sestavuje věta jak ee (.) jak se dělaj množný čísla jak se po[čítá]. Nikola uvádí, že individuální kurz řečtiny byl obrovským přínosem v tom, že jí byl lektor schopný vysvětlit ohýbání slovních druhů, stavbu vět, tvoření plurálu atd. S otcem se pak vzájemně z řečtiny zkoušeli a dělali zadané úkoly. Nikola uvádí, že když jezdili jako rodina do Řecka, otec vždycky komunikoval anglicky, nicméně pasivně řečtinu zvládal dobře, protože: (ř. 230-232) ... když m poslouchal nějaký cizí rozhovory ... nebo támhle recepční někde v hotelu jako říkala něco vo nás nebo tak tak von tomu rozuměl. Když se tazatelka zeptala Nikoly, z jakého důvodu podle ní otec řečtinu nepoužíval, odpověděla: (ř. 243-244) ... myslím že tím že se jako stydě:l nebo bál se že není v tom tak dobre:j. Dále byla Nikole položena otázka, zda při osvojování jazyků spatřuje nějaké rozdíly, například zda se jí řečtina učila lépe nebo snáz než ostatní jazyky (angličtina, němčina), nebo v tom nebyl rozdíl. (ř. 269-273) ... pro mě na zapamatování si těch věcí a slovíček tak je lehčí protože i ten ee i ten zvuk toho jazyka tak je takovej naposlouchanej a ee je to pro mě daleko e lehčí na na zapamatování si. Stejně jako předchozí respondenti se i Nikola zmiňuje o tom, že měla řečtinu „v uchu“, znala

její melodii a učení jí šlo rychleji než učení dalších jazyků. Výhodu spatřovala především v snadněji zapamatovatelné slovní zásobě.

Ke svým konverzačním schopnostem je Nikola poměrně skeptická, a proto interakce v Řecku probíhá anglicky. Řecky sice komunikuje, ale okamžitě přepíná do angličtiny ve chvíli: (ř. 439-441) ... kdy si jako nejsem jistá jak to bude pokračovat a a jaká kam se může ta debata dostat tak tu řečtinu jako nepoužívám protože (.) se prostě stydim. Těto sekvenci předchází humorná historka: Nikola vypráví o tom, jak si v restauraci objednávala jídlo v řečtině, a ve chvíli, kdy se číšník vrátil s tím, že něco z objednaného jídla nemají, nastal problém: (ř. 431-438) ... a začně na vás chrlit co vám může dát místo toho a najednou je to hrozně složitá věta a vy jenom koukáte a v angličtině jakože sory jestli by to mohl říct anglicky takže <on je zmatenej my sme zmatený že že sme ho tam nechali půl hodiny mluvit vo tom co co> nám všechno může nabídnout.

Během rozhovoru mluví Nikola často o své mladší sestře. Na otázku, jak ovládá řečtinu sestra Sonia, se Nikola zmiňuje o její účasti v programu Erasmus, kam se přihlásila v rámci studia na vysoké škole. (ř. 338-339) ...to úplně závidim ségre že se rozhoupala a že vopravdu to dokázala. Pak pokračuje klasifikací jejích jazykových schopností: (ř. 340-343) ... dokáže mluvit plyně nemá takovou jako úplně stoprocentní slovní zásobu ale: m když se potom rozmluví potom je tam třeba:, a třeba teta mm s ní mluví potom jenom řecky tak ee tak myslim že to do- dokáže a mluví i plyně. Nikola hodnotí sestřino osvojování řečtiny jako úspěšné. (ř. 343-348) ... když my sme tam ségru vodváželi ee na studování (.) před dvěma nebo p- před třema lety tak ee neuměla vlastně vůbec: nic já sem uměla víc protože sem byla ... vlastně po těch kurzech. Nikola zde porovnává své a sestřiny kompetence v řečtině v době před Soniiným odjezdem do Soluně, přičemž tehdy podle svých slov hovořila řecky jednoznačně lépe než její sestra.

4.5. Jazyková biografie V

Yiannis Koreček (dále jen Yiannis) se narodil v roce 1984 v Praze, jeho maminka je Řekyně, otec Čech. Yiannis vystudoval Fakultu sociálních věd na FF UK v oboru Mezinárodní teritoriální studia a postgraduální program na Makedonské univerzitě v Soluni. Je odborníkem

na politickou a ekonomickou situaci v Řecku. Cestu k řeckému jazyku si našel sám, neboť v rodině se komunikovalo především česky. (ř. 77-82) ... my sme doma mluvili česky máti to jako zkoušela ... máti třeba umí řecky jako dobře. to je super ale už to jako strašně špatně předává. Yiannisova matka se snažila své syny učít i řecky, ale jak sám uvádí, přestože maminka řecky umí, neuměla řečtinu předat svým dětem tak, aby si ji dokonale osvojili. (ř. 104-108) ... a. teďka si vem představ si ten tlak že máš matku která se na tebe sice se snaží mluvit řecky ale úplně sama otec už mluví jenom česky prarodiče pryč se repatriovali a školky školy všechno todlencto vlastně nic řecky takže je to vlastně takovej ostrůvek odkud máš tu řečtinu. Yiannis popisuje prostředí, ve kterém vyrůstal a které mu neumožňovalo zdárné osvojování řečtiny.

Yiannis se poté rozhovořil o svých prarodičích, konkrétně o jejich jazkových kompetencích a způsobu komunikace mezi ním a babičkou. (ř. 132-140) ... babi je typickej produkt týhlenctý první generace protože vona řekne ... prostě řekne sedum slov řecky a dvě dvě sou z toho česky a jedno je tak ňák jako mezi <a tak jako> ty víš co tím má na mysli ale jako pokud by to měl bejt jenom jeden jenom čech třeba tak by to samozřejmě nepochopil a kdyby to měl bejt řek tak by to taky nepochopil ... sou to takový jako mezi slova. Yiannisova babička je představitelkou první generace řeckých imigrantů, která se nikdy nenaučila dokonale česky, což Yiannis přikládá její nevzdělanosti: „vona jakoby odjela negramotná“, což respondent vnímá jako důvod, proč babička se svou řecko-českou rodinou mísí oba jazyky. A připouští, že jí může rozumět jen člověk, který je kompetentní v obou jazycích. Yiannisova babička se narodila v roce 1926, tedy předtím, než začala druhá světová válka, poté občanská a studená, což do značné míry ovlivňovalo její dospívání. (ř. 144-145) ... je nutno říct že moje babi ... byl člověk kterej prakticky vod sedumnácti držel pušku v ruce. Naráží tak na skutečnost, že Yannisova babička byla partyzánka, která se občanské války účastnila aktivně - z tohoto důvodu byla její absence ve škole logickým následkem. Atény, kde žila, byly jednou z válkou nejvíce zasažených oblastí a trvalou destinací mocenských bojů. Babička tak emigrovala do Čech s minimálním vzděláním. Následně respondent začíná vyprávět o dědečkovi: (ř. 161-164, 166-168) ... v tom se třeba lišil děda to byl to byl mm bankéř tak ten měl jako mm vysoký vzdělání ... a čet noviny... ten se jako dokázal mnohem líp jako ňák ee do tý český společnosti dostat jako jazykově myslim. Dědeček měl již v Řecku dosažené vysokoškolské vzdělání, čemuž Yiannis přikládá význam při jeho adaptaci na česko-jazyčné

prostředí. A pokračuje: (ř. 170-171) ... ta babi ta prostě ee jako ta prostě absolutně byla bez šance takže na tom jazyku neudělala takový pokroky. Babička pracovala jako uklízečka a její manžel jako vysoký funkcionář na pražském statistickém úřadě. V tom vidí Yiannis příčinu, proč se dědeček naučil česky, zatímco babička pouze částečně. Jakým způsobem probíhala komunikace s babičkou v době, kdy byl Yiannis a jeho bratři malý, popisuje následovně: (ř. 202-211) ... když sem když sme my s ní nemohli mluvit jako malý řecky tak naučili sme se ty různý řecký spojky spřežky a tak podobně některý základní slova ... ty byly doplněný o český slova který ona neskladovala a pak o takový který sem věděl co znamenaj řecky ale měly <prostě třeba> českou českou začátek a koncovku ... takže sem z toho dokázal jako odvodit co co tak jako zhruba chtěla říct no a takhle sme jako komunikovali. Babička dělala problémy nejen morfológická struktura češtiny, ale i její náročná flexe, takže slova neskladovala a nečasovala. Používala v komunikaci řecká slova, která obohacovala o české morfémy. Yiannis se naučil nejrůznější řecké konjunkce a některé základní lexémy, což mu usnadňovalo komunikaci s babičkou.

Maminka má dva bratry, jeden z nich žije po repatriaci v Aténách s Yiannisovou babičkou. Druhý bratr je chirurg a žije v Čechách. Jejich jazykové kompetence hodnotí Yiannis takto: (ř. 338, 362-365, 367) ... strejda umí podle mýho voba jazyky úplně stejně... strejda dělá to že von tam taky přidává jakoby ty český ty český slovíčka takže von tomu taxikářovi řekne no hele neo iráklío pame ... rozumíš, že jako do toho přidá takový to no hele a jako. Stejně jako Yiannisova babička i jeho strýc často mísí oba jazyky, a to i v řeckojazyčném prostředí. Přesněji řečeno si v řečtině vypomáhá českými kontaktními prostředky, jako jsou citoslovce nebo částice „hele“, „jako“, „no“ a podobně. Druhý strýc, žijící v Čechách, řecky umí, ale řečtinu u svých dětí nijak nekultivuje a ani jinak ke svému řečtví neinklinuje. (ř. 413-414) ... von to asi vůbec neřeší von to má fakt jako úplně na háku pro něj todle nemá vůbec žádnou hodnotu.

Jak již bylo zmíněno, Yiannis má dva sourozence, staršího Jaroslava a mladšího Jakuba. Komunikační schopnosti svých bratrů kvalifikuje následovně: (ř. 1575-1577) ... jakub von ... neumí řecky ... ten to právě vůbec nerozvinul. Mladší bratr Jakub řecky nehovoří a řečtinu nikdy nerozvíjel. Dál Yiannis pokračuje ve vyprávění o starším bratrovi. (ř. 1580-1581) ...jára ten starší ten to rozvinul ten to má vlastně podobně jako

já. V tom vidí Yiannis rozdíl mezi svými sourozenci: Jaroslav na rozdíl od Jakuba řecky hovoří a sdílí i stejné pocity ohledně svého původu jako Yiannis. O komunikační způsobilosti Jaroslava hovoří Yiannis v různých částech biografie: (ř. 222-224, 234-235) ... starší jára ty jo docela mě překvapil že jára se naučil docela dobře řecky aniž by jako kamkoli chodil to se naučil z těch služebních cest obchodních, ... tu řečtinu se naučil jako fakt dobře na to že prostě nikam nechodil třeba na rozdíl vode mě. Jaroslav se naučil řecky pouze odposlechem, šlo u něj o takzvané nesoustředěné osvojování jazyka (Franceschini, 2003). Naučil se jazyk bez učebnic, bez jazykových kurzů, a to pouhým odposlechem řečtiny, když jezdil na prázdniny za příbuznými nebo když poslouchal rozhovory své matky a babičky, dále ze služebních cest a podobně. Na otázku, čím si to Yiannis vysvětluje, odpovídá: (ř. 239-240, 248-251) ... já si myslím že ta řečtina jak byla všude kolem nás, tak jako pro nás to není úplně cizí jazyk ... řečtinu sem nikdy nevnímal jako cizí jazyk že i když sem jakoby sem jí neuměl tak prostě tolikrát sme to slyšeli že jí jakoby si vytvoříš takovej základ kterej čeká jenom na to až to je jednou v životě jako propojíš. Yiannis i jeho bratr byli pasivně vystaveni řečtině již od útlého dětství, proto nikdy nevnímali řečtinu jako cizí jazyk. Yiannis předpokládal, že jeho základní znalosti z dětství pouze čekaly na propojení s vědomostmi, které získá v budoucnu například prostřednictvím jazykových kurzů. A svůj první pokus o osvojování řečtiny popisuje následovně: (ř. 253-256) ... poprvé sem se začal řecky učit v šestnácti ale trvalo to jenom jeden rok tehdy sem ještě neměl jako na to úplně vyspělou povahu ještě sem to tam prostě nenašel. Yiannis se domnívá, že v 16 letech ještě nebyl dostatečně zralý nebo jeho zájem o řečtinu nebyl tak velký na to, aby byl schopen se jí intenzivně věnovat. A pokračuje: (ř. 256-258) ... když sem potom začal pozdějc znova ve třiadvaceti tak sem jako by byl najednou byl sem fakt překvapenej že to šlo samo prostě. O několik let později začal Yiannis opětovně navštěvovat jazykové kurzy. Osvojování řečtiny mu šlo mnohem snáze než při prvním kurzu. (ř. 258-265, 71-74) ... ty se koukneš na to slovo hned ti to dává smysl všiml sem si že ani nepřekládám že víš že jakoby jakoby si znovuobjevoval něco co vlastně jako znám a hlavně třeba systém filozofii toho jazyku tý rozumím a třeba to sem jako podle mýho naučil jako dítě ale nenaučil sem se třeba co znamenaj ty jednotlivý slova, ... když mě někdo seřval tak sem ani nevěděl to co řek ale jakoby přesně poznáš co to bylo za fázování a seš si úplně jistá. Yiannis se s řečtinou setkával od dětství prostřednictvím své rodiny, tím, že trávil v Řecku prázdniny, a proto považoval řecký jazyk za

součástí svého života. Nezabýval se jí ve smyslu komplexního jazykového systému, přesto dokázal pochopit, o čem se mluví: „jakoby to je strašně zajímavý protože já sem jim nerozuměl ale rozuměl“, což vysvětluje i jeho protikladné tvrzení. Dokázal prostřednictvím nějaké vnitřní informace pochopit význam interakce, její kontext. Chápal řečtinu i skrze její melodii, aniž by přesně rozuměl významu slov.

Znovuobjevenému zájmu o řečtinu předcházela událost, jež Yiannisovi poskytla důležitý impuls: odjel se svou tehdejší přítelkyní do Řecka na klasický pobytový zájezd na ostrov Rhodos, tedy nikoli za svými příbuznými jako obvykle. Svoji zkušenost popisuje takto: (ř. 1049-1069) ... já neumím řecky co jí tady mam vo tom říkat že jo takže to ... jakoby cejtíš jako že seš mezi svejma... vše- všechno to sepjetí... a to spojení cejtíš jenom si to nemůžete říct a já sem to poprvý začal cejtít že tohle je problém ... tohle je fakt jako muj osobní problém a s tím se musí něco udělat ... vrátil sem se do prahy a hnedka od září sem se jako začal učit řecky a vlastně to bylo to je právě ten rozdíl s tou angličtinou že tam deš a chceš to poznat pochopit (.) takže (.) seš na tý hodině a čekáš hnedka než bude další a potom další. Yiannis vnímal v Řecku svoje jazykové nedostatky jako velký hendikep, který se rozhodl odstranit, a v dnešní době je již zdatným uživatelem řečtiny.

Když se Yiannis rozhodoval, jaké zaměření v rámci svého oboru na mezinárodních teritoriálních studiích zvolit, byl to právě jeho zájem o Řecko a řecký jazyk, jenž sehrál klíčovou roli v konečném výběru: začal se věnovat studiu balkánských států a především Řecka: (ř. 859-864, 854-856) ... já sem si uvědomil hele ty jo dyť já to vlasně můžu studovat jakože to studium je obecný a ty se někam musíš zaměřit ... já sem si říkal ale já se k tomu můžu takhle jako dostat... tak že se vlasně věnuju tomu regionu jo, historii jeho ekonomii nějakému kulturnímu vnímání základních definic koneckonců i tomu jazyku.

5. Přepínání kódů

Jedním z typických jazykových jevů, jež užívají bilingvní mluvčí, je tzv. „přepínání kódů“ neboli „code switching“. O přepínání kódů mluvíme tehdy, užíváme-li dvou a více jazyků či jazykových variet během konkrétní jazykové interakce. Bývá zaměňován s výrazem „code mixing“, který se někdy používá jako jeho synonymum. Mnoho studií se však přiklání k jejich rozlišování (srov. Liu, 2006; Ayeomoni, 2006; aj). Přepínání kódů není užíváno z důvodu nedostatečných znalostí, je to jev, jehož mluvčí užívá vědomě za určitým účelem. K mísení kódů dochází ve chvíli, kdy si jedinec (často dítě) v bilingvním společenství osvojuje dva jazyky zároveň a ve své snaze o zvládnutí obou jazyků si vypomáhá mísením v situacích, kdy jsou jeho znalosti v jednom kódu nedostatečné. Mísení kódů je tak považováno za určitou fázi v řečovém vývoji bilingvního jedince (Sobotková, 2010, s. 28). Elšík (2006b, s. 2) pak rozlišuje mezi přepínáním a mísením s ohledem na výskyt, kdy jsou vnitrovětné a inserční přechody z jednoho kódu do druhého považovány spíše za mísení než za přepínání. Obecně lze říci, že přepínání kódů zdůrazňuje proces pohybu z jednoho gramatického systému do druhého, zatímco mísení kódů může mít za následek jakýsi třetí hybridní jazyk (proces spojovaný s pidžinizací jazyků), ve kterém jsou začleněny prvky z obou jazyků. Přepínání tedy klade důraz na jazykové provedení či chování, zatímco mísení zdůrazňuje formální aspekty jazykových struktur nebo jazykových kompetencí.

Obdobným jazykovým jevem je i „translanguaging“ (Park, 2013, s.50), který se ale od přepínání kódů liší tím, že kódování je proces vědomý, zatímco translanguaging se vyznačuje neúmyslnou integrací většího počtu jazykových systémů. O tomto jevu se mluví především v souvislosti se školní výukou, která poskytuje vícejazyčným studentům výhodu v tom, že mohou užitím dvou jazykových systémů lépe pochopit probíraný obsah látky. Výrazy translanguaging i code switching se však dají užít i synonymně, protože ve výsledku znamenají téměř totéž.

Přepínání kódů může zastávat různé funkce (Appel, Muysken, 1987). První z nich je funkce **referenční**, kdy se mluvčí snaží například kompenzovat neznalost určitého výrazu v jednom jazykovém kódu, nebo v jednom jazyce výraz zcela chybí, nebo je jednoduše vhodnější použití výrazu z druhého jazyka. Střídání kódů má také funkci **direktivní**. Mluvčí se snaží přepnutím do druhého kódu skrýt význam promluvy před osobami, jimž není konverzace určena. Přepínání má také funkci **expresivní**, kdy mluvčí zdůrazňuje svoji identitu tím, že užije obou

jazyků nebo jazykových kódů během jedné promluvy. Další funkce je **fatická** nebo také **metaforická**, kdy se přeprnutím změní tón konverzace nebo zdůrazní některé její části. Ve veřejné oblasti dochází často k mísení kódů, kdy například veřejně činné osoby předvádí publiku své jazykové schopnosti právě přepínáním z jednoho kódu do druhého. Tuto funkci nazýváme **metalingvistickou**. Dále existuje ještě funkce **poetická** a funkce tzv. „**tajného**“ jazyka, kde je změna kódu použita jako nástroj utajení (Pokorný, 2009, s. 129).

5.1. Analýza dat

Respondenti byli explicitně tázáni, zda u nich při mluvě dochází k mísení¹⁷ jazyků, a pokud ano, pak v jakých situacích se tak děje. Marie na otázku, zda a kdy k přepínání jazyka dochází, odpovídá následovně:

(ř. 653-662)

MC: furt. furt

TZ: a v jakejch situacích s kym

MC: dělám to hrozně často a hrozně jako <proto si jako hledám ty kamarády co tím mluvěj> přijde mi to hrozně přirozený a e když se jakoby třeba v tom souboru všichni nemluvěj úplně super řecky jo, někdo mluví víc někdo mluví míň jako samozřejmě rozuměj takže do toho prostě jako přepneš a:: oni ti to třeba jenom jako vodkejvou ale tu informaci jim sdělíš a jako splní to jako svůj účel. Marie tedy používá řečtinu k identifikaci se svojí skupinou z tanečního souboru.

Vzhledem k tomu že Marie pochází z multilingvního prostředí, je pro ni mísení zcela přirozené.

(ř. 666- 672) ... ale: nejvíc e já sem na to totiž hlavně naučená hrozně doma jako přepínat jo že právě začnu větu ř- česky a dokončím jí řecky a mezitím sem jako ještě přepla tři krát to jako je pro mě hrozně normální prostě to co mi přijde první na mysl v jakým jako musím se hrozně soustředit prostě když mluvím mm jenom tím jedním jazykem je pro mě mnohem přirozenější to míchat než mluvit jako tím a tím. Jak Marie uvádí, považuje mísení jazyků za „normální“, pokud se nachází mezi mluvčími češtiny

¹⁷ Výrazy mísení, přepínání a střídání jazyků jsou pro účely této práce užívány synonymně.

a řečtiny. Pokud má používat pouze jeden jazykový kód po celou dobu promluvy, vyžaduje to soustředění.

V dětství Marie „střídala“ jazyky v podstatě nevědomky, protože jako zcela bilingvní měla po návratu z několikaměsíčního prázdninového pobytu v Řecku tendenci neustále „přepínat“ do řečtiny i během české školní docházky. (ř. 679-681) ...takže třeba sem přišla do té školy a jak sem byla furt jako ještě v tom řeckým módu když to tak řeknu tak ee tak mi to dělalo hroznej problém musela sem se soustředit. A dále popisuje situaci, která se opakovaně odehrávala ve třídě při konverzaci s třídní učitelkou. (ř. 686-687) ... vim že třeba ten první tejdén se mi stalo že sem to na ní jako vyplivla řecky aniž bych si to jako vůbec uvědomovala.

Většina respondentů pak „přepíná“ do řečtiny v situacích, kdy není vhodné, aby jim okolí rozumělo – v takových situacích hraje řečtina roli „tajného“ jazyka. Jako například mluvčí Michal: (ř. 129-132) ... e vzhledem k tomu že dělám ty řecký tance kdy vlastně se teda mezi sebou jako všichni bavíme česky jenom v případě když nechceme aby nám někdo rozuměl tak zapojíme řečtinu. Totéž říká Marie: (ř. 662-665) ... většinou samozřejmě když prostě pomlouváš a nechceš aby tě někdo <jako> rozuměl chceš jako když projde někdo hroznej že jo nechceš před nim nahlas říct co to má na sobě jako tak to prostě řekneš řecky.

Užití druhého kódu může být také vhodnější pro vyjádření určitého jazykového konceptu, jak uvádí respondent Yiannis. (ř. 1569-1571) ... dělám (..) jako že když potřebuju jako popsat ňakou situaci a tam nejde třeba ani o to aby mi nerozuměl ale v té řečtině je to daleko lepší...

U většiny respondentů byla zjištěna značná míra kódování. Tohoto jevu užívají mezivětně, v rámci jedné věty, inzerčně nebo alternačně, tedy v rámci celé syntaktické konstrukce (Elšík, 2006b, s. 2). Inzerční druh kódování byl například zaznamenán u babičky jednoho z respondentů, která běžně užívala řecká slova s českými morfémy.

Motivace respondentů je různá. Nejčastěji kódováním vyjadřují svou sounáležitost se sociální skupinou nebo solidaritu k ní, nebo se snaží utajit obsah vzájemné interakce před okolím, o němž předpokládají, že jim nerozumí. Dalším důvodem je snaha o přesnější, snazší nebo výstižnější formulaci, kterou dle jejich mínění výraz v druhém kódu poskytuje. Tento jazykový

jev je pro respondenty přirozeným způsobem komunikace, který je často pozorován u vícejazyčných mluvčích. Proto ani u zkoumané skupiny respondentů v této práci není jeho využívání překvapující.

6. Etnické vymezení

Cílem této kapitoly není definovat pojem etnicita z pohledu sociologie nebo antropologie. Záměrem je vysvětlit a propojit hlavní téma práce, tedy jazykovou biografii, s deklarovanou etnickou příslušností respondentů.

Třetí generace potomků řeckých imigrantů je již asimilovaná s českou společností nebo je do ní minimálně zcela integrovaná. Přesto se žádný z respondentů necítí být stoprocentním Čechem. Řecké „ego“¹⁸ v sobě neumí nebo ani nechtějí popřít. Obecně je pro ně tato sociální kategorizace sporným tématem a není pro ně vždy jednoduché se vymezit. Příkladem může být Sonia, která své pocity popisuje takto: (ř. 206-208) ... nevim jak to jakoby přesně vyjádřit že já se fakt s- cejtim se jako češka, ale cejtim se jako řečyně. Podobně to vnímá i její sestra Nikola. (ř. 328-330) ... nejsem krevně ani stoprocentně češka ani stoprocentně řečyně tak to tak i v sobě vnímam. Na otázku, jak svoji identitu pociťuje Michal, tedy jestli by se kategorizoval jako Čech, nebo jako Řek, odpovídá: (ř. 332-333) ... ani jedno... vnímam se tady v česku se vnímam víc jako řeč. Marie v tom má naopak jasno a vnímá samu sebe jako Řekyni. (ř. 3-4) ... ee češka nejsem, oba mí rodiče sou řečové.

Bilingvnost či multilingvnost jedince do značné míry ovlivňuje a určuje způsob jeho uvažování. Znalost většího počtu jazyků a s tím spojená i znalost odlišné kultury umožňuje dívat se na svět z různých perspektiv, jak to popisuje i Yiannis. (ř.613-616) ... všimnul sem si že sou prostě určitý rozdíl který nejsme schopni překlenout ... a já sem si do dneška úplně jistej že to bylo tím multikulturním rozdílem ten dvojtej náhled...

Yiannis si kulturní odlišnost i dvojí možný náhled na život uvědomoval již od útlého dětství a ve svém vyprávění na to často odkazuje. (ř. 30-34, 39-48, 47-48, 61-62) ... já sem si tak jako všimnul že je divný že třeba ty děti kolem mě ... támdle jedou k babičce nebo tak my sme třeba jeli já nevim třeba na devět neděl sme jeli za babi do řecka... pak se prostě vrátíš a zjistíš že tohlencto

¹⁸ Ego ze starořeckého „εγω“ – já, je zde míněno ve Freudovském pojetí, kdy má „ego“ představovat centrální řídicí jednotku psychiky, která je zdrojem citů.

jako není prostě s kým sdílet že tohle vlastně je jiný ... takže máš od začátku vlastně dvě perspektivy kdy ty hned od začátku víš že život jako může být hodně různý hodně jiný ... že to jako cítíš jako ten kulturní posun já sem to cítil třeba už jako dítě.

Marie popisuje pocity týkající se její rozpolcenosti i toho, jak vnímá svoji jinakost v českém prostředí. (ř. 345-352) ... nečtíš se tady stokrát doma nikdy jako podle mě a ani jako ani čtvrtá generace se nebude podle toho jak je samozřejmě povedou asi ty rodiče ale myslím si že ani ještě ta čtvrtá generace to nebude cítit úplně jako nebo doma tady nebo myslím si že třeba moje děti asi se tak cítit nebudou ... i kdybych si vzala čecha jak poleno tak furt furt jako to asi nebude vono pro ty děcka. **Proč to tak vnímá, vysvětluje v následujících sekvencích: (ř.352) ...** minimálně taky vypadáš jinak. Marie se občas setkává i s rasovými narážkami. (ř. 353-357) ... myslej si lidi že seš cikán a chovaj se k tobě jina:k jako: a nevim no to si jako taky myslím že hraje roli v tom proč třeba ty lidi chtěj vodjet no že je nějak vyčleňuje ta společnost ať cíleně nebo necíleně tak cítíš nějaký změny jenže nejhorší je že přijedeš tam a tam je to úplně to samý akorát navopak. Tyto a další aspekty, které jsou popsány níže, hrají určitou roli v tom, proč se mnoho lidí rozhodlo emigrovat zpět do Řecka, kde mají své kořeny. Marie však připouští, že ono vylučování ze společnosti není jen záležitostí Česka, to samé čekalo tyto „počeštělé“ řeky i v Řecku, kde byli mnohdy po repatriaci nazýváni zrádci, „Čechy“ a toto rozčarování je mnohdy přivedlo zpátky do Čech nebo do jiné země. A pokračuje: (ř. 366-369) ... je to jako rozkol podle toho ve který tý zemi zrovna zrovna seš tak se chceš vrátit zpátky a: pak zjistíš že prostě seš někde mezi každou nohou na jiným břehu. **Podobně vnímá celou situaci i Michal – jako jakýsi věčný boj: (ř. 448-454) ...** to je ta schizofrenie pak jako člověk ... vodjede do toho řecka stejská se mu po česku ... vodjede do do česka stejská se mu po řecku.

Marie pak pokračuje ve svém vyprávění i dalšími příklady toho, jak může být náročná neustálá konfrontace s tím, „kdo jsem a kam patřím“, například i kvůli neobvykle znějícímu, smíšenému jménu. (ř. 363-378) ... další klasika ... já mam třeba čistě řecký méno že jo, vždycky si mě každej zapamatuje jako tu cizinku ale: třeba takový ty chudáci s tím mixlym ménem co maj třeba řecky křesní a český přímení

nebo navopak tak prostě taky všude seš jak pěst na voko jak tam tak tady. Marie v této sekvenci zmiňuje smíšená jména, která jsou mnohdy zdrojem otázek či nedorozumění, na které naráží Čechořekové jak v Čechách, tak v Řecku. Tuto Mariinu domněnku potvrzuje i zkušenost Yiannise, který říká: (ř. 931-939) ... jak máš řecký křesní český přímění vždycky se vždycky sem musel jako vysvětlovat co to je. co to má znamenat <tohlencto> jako a myslim si že tohlencto tě pořád jakoby nutí jakoby podvědomě už odmalička se furt musíš jako někomu vysvětlovat že sem že seš jako někde stranou ... a tohle jakoby se neslo jako vždycky a myslim si že to asi že to ani nejde dost dobře vysvětlit třeba někomu ee kdo to takhle nemá. Sonia se kvůli svému řeckému příjmení v Řecku nevyhnula otázkám týkajícím se jejích komunikačních schopností: (ř. 288-293) ... vždycky když sem přišla do nějakýho hotelu a řecky neuměla tak ee michailidou? tak ise ellini- ((jsi řek-)) tak proč nemluvíš řecky prostě říkam no prostě neumim řecky a teď ty řekové na na tebe dorázej že jo prostě musíš seš řekyně musíš mluvit řecky. Podobné zkušenosti má i Michal: (ř. 335-336, 371-372) ... nebo i lidi mě spíš jako škatulkujou protože řeknou michal ten řek...v tom řecku taky tam právě že sem jakoby michal ten čech zase.

Často se v respondentech etnické vymezování probouzí i v období dospívání. Jak bylo již popsáno v rámci jazykových biografí, velkým mezníkem, kdy se respondenti začali učit intenzivně řečtinu, byla právě tato etapa jejich života. Období změn, jakým dospívání bezesporu je, hraje často velmi zásadní roli v udržování etnické identity (Eriksen, 2010, s. 118). Například Sonia si začala na prahu dospělosti intenzivně uvědomovat svoji jinakost, začala být hrdá na svůj původ, což v ní podnítilo touhu po vlastní identitě a udržování jazyka svých předků. (ř. 111-117) ... něk kolem toho mého sedmnáctýho osmnáctýho roku sem si říkala že jako jako sem pyšná na to že sem řekyně prostě: a a i si myslim že (.) mm ne že bych jako vypadala uplně jako řekyně: ale vždycky mi to bylo předhazovaný jako že nejsem blondatá i kolikrát sem slyšela cikán a tadydlencto takže e přece jenom todlencto m- mě taky trochu posunulo k tomu jako vzepřu se teda a a budu budu teda ta řekyně.

V této kapitole bylo nastíněno, do jaké míry ovlivňuje život respondentů jejich sebevímání v české společnosti, i to, jak se vůči majoritní společnosti vymezují. Z polostrukturovaných rozhovorů vyplynulo, že pro ně mnohdy není sociální kategorizace snadná a definovat, zda se

cítí být Čechem, nebo Řekem, jednoduše neumí. Svoji jinakost vnímají především skrze svůj jazyk, kulturu a svoje etnické cítění.

Na základě zanalyzovaných vyprávění lze říci, že vícejazyčnost poskytuje respondentům oproti dětem z monolingvních rodin určité výhody. Nejde jen o dvojí náhled na historii, kulturu, jazyk a život obecně. Od malička jsou obklopeni jak jazykem majoritní společnosti, tak i dalším jazykem, který mají zprostředkovaný v té nejryzejší formě. Tento jazyk jsou pak schopni se naučit velmi dobře, nebo si minimálně v dětství osvojit základy, které jim značně usnadní učení jazyka v pozdějším věku.

7. Diskuze

U všech respondentů byla prokázána určitá míra udržování řeckého jazyka. Jak je vidět na jednotlivých biografiích, roli při osvojování řeckého jazyka sehrálo mnoho faktorů, mezi něž patří především iniciativa rodičů, zaměření na vzdělání, koníčky, práce a v neposlední řadě vlastní intence.

Obecný názor, že poslední generace ovládá jazyk velmi málo nebo vůbec (Králová, 2012, s. 268) je v tomto případě v přímém rozporu se zjištěnými jazykovými kompetencemi respondentů, kteří se tohoto výzkumu účastnili. Všichni účastníci této studie do nějaké míry řecky umí. Někteří hovoří řecky velmi dobře, někteří méně. Z tohoto pohledu tedy není možné tvrdit, že postupem generací dochází přímo úměrně k úpadku řečtiny. Někteří z respondentů umí dokonce lépe řecky než jejich rodič (viz. kap. 3.3.), který je členem druhé generace. Jak naznačil Sloboda (2002, s. 239), dochází v řecké komunitě do jisté míry k jazykové revitalizaci. K tomuto názoru se přiklání také autorka této studie, jak je detailněji uvedeno v závěru.

V minulosti probíhala jazyková a kulturní adaptace pomaleji než kupříkladu ekonomická integrace, a zatímco jazyk si Řekové již od druhé generace osvojovali ve škole, u kulturní adaptace tomu tak nebylo. Jak se uvádí v monografii *Vyschly nám slzy* (2012, s. 184), byla česká kultura od té řecké velmi vzdálená a dodnes ti, kteří jsou součástí řecké komunity, drží při sobě i díky řecké kultuře – dodržují se řecké tradice přirozeně ovlivněné i některými českými kulturními zvyky, ale stále si zachovávají svůj vlastní kulturní identitu.

Na základě výsledků z jazykových biografií lze říci, že přístup třetí generace k řečtině je velmi individuální. Přirozeně je tato generace jazykově i kulturně více asimilovaná než předchozí dvě generace. Nicméně s názorem, že jejich řečtví připomíná již jen jméno a výběr dovolené do některé z řeckých destinací (Králová, 2012, s. 258), se nelze ztotožnit.

Dále lze konstatovat, že respondenti nikdy nevnímali řečtinu jako cizí jazyk a její osvojování probíhalo rychleji a přirozeněji než osvojování jiných jazyků. Respondenti vyrůstali v českojazyčném prostředí a rodiče se svými dětmi hovořili především česky (kromě Marie, která se od narození nacházela v multilingvním prostředí), nicméně řečtina byla přirozenou součástí jejich života. S prarodiči hovořili česky i řecky, záleželo na míře jejich adaptace na české

prostředí a samozřejmě i na jazykových schopnostech samotných respondentů, které se v průběhu jejich života měnily.

Průběh života je v této práci zachycen prostřednictvím jazykové biografie. Důvodem využití této metody v této práci byla především schopnost popsat proces učení a užívání jazyka v širším kontextu respondentova života. Jak uvádí Vasiljev (2011, s. 271), „osvojování, zvládnání, užívání nebo zapomínání jazyků jsou procesy natolik osobní, že sledovat je na základě objektivních pramenů bez přímého přispění člověka, který tyto procesy prožívá, asi nelze“. Na druhou stranu metoda jazykové biografie neumožňuje v dostatečné míře kvantifikovat získaná data, a proto by bylo vhodné doplnit návazné studie i o další kvantitativní metody, jako jsou například dotazníkové průzkumy.

V rámci biografií nebyly zkoumány jen subjektivní zkušenosti respondentů, ale i to, zda způsob jejich jazykověbiografických vyprávění vykazuje nějaké společné rysy. Vzhledem k tomu, že se jedná o poměrně specifickou skupinu, objevují se v jejich vyprávěních stejné strukturní prvky (Nekvapil, 2000a, 42), stejné popisy konkrétních jazykových situací – když respondenti hovoří například o začátcích osvojování řečtiny, používají výraz „mít řečtinu naposlouchanou“. Toto spojení používají většinou v kontextu melodie jazyka.

8. Závěr

Tato práce se zabývá mapováním jazykové situace třetí generace členů řecké národnostní menšiny v České republice. Mezi její hlavní výstupy patří analýza pěti případových studií prostřednictvím metody jazykové biografie.

Na základě analýzy deklarováných biografických vyprávění můžeme konstatovat, že u většiny respondentů je ve velké míře řecký jazyk zachován. Zajímavým zjištěním v rámci této studie je skutečnost, že u čtyř z pěti respondentů došlo k osvojení řečtiny až v pozdějším věku, a to zvláště v období dospívání. Jednou z možností, jak tento jev můžeme interpretovat, je vliv kognitivních a vývojových procesů, které jsou pro vývoj jedince v tomto období typické. Člověk v období dospívání zaujímá určitý postoj ke světu, ve kterém žije, nachází svoje společenské postavení a tím u něj dochází k vyhraňování názorů, postojů a cílů.

Mezi další výstupy práce patří popis mechanismů, kterými docházelo u respondentů k osvojování řečtiny. Mezi ně patří především rodinné jazykové plánování, vzdělávací preference (výběr studijních oborů, zahraniční studijní pobyty, jazykové kurzy atd.) a prohlubování sociálních vazeb (příbuzenské vztahy s řeckými nebo česko-řeckými příbuznými). Během vyprávění respondenti popisovali jak svůj vlastní jazykový život, tak i jazykový život svých příbuzných, a vytyčili v něm nejdůležitější události, které ovlivnily jejich osvojování jazyka či jazyků.

Co se týče jazykového prostředí, ve kterém respondenti vyrůstali, bylo ovlivněno především jejich sociálními vazbami (viz výše). Vyrůstali převážně v českojazyčném prostředí, nicméně často byli ovlivňováni řečtinou, a to většinou prostřednictvím svých starších příbuzných nebo díky kontaktům s řeckou rodinou aj.

Dále bylo zjištěno, v jakých souvislostech dochází u respondentů k užívání řečtiny. Jedná se především o situace v rámci sociálních vazeb (rodina, příbuzenstvo), dále v rámci jejich studijního nebo pracovního zaměření a zájmových aktivit (taneční soubor, pěvecký sbor, činnost v Řecké obci atd.). K dalšímu zajímavému závěru patří situace mezigenerační komunikace. Interakce mezi první a třetí generací probíhá jak v češtině, tak v řečtině v závislosti na momentálních jazykových kompetencích respondentů. Komunikace mezi respondenty a

jejich rodiči je více homogenní než na úrovni prarodiče–vnuci. To je dáno do značné míry asimilačním tlakem, kterému první generace podlehla jen částečně, zatímco druhá generace už zcela.

Co se týče obdobného způsobu popisování shodných událostí, bylo u respondentů zjištěno používání shodných strukturních prvků pro popis určitých událostí (např. „naposlouchávání“ řečtiny).

Dalším nesporným zjištěním, jež z výzkumu vyplývá, je fakt, že respondenti se uchylují k jazykové alternaci neboli přepínání kódů, a to především v následujících situacích: využívání znalosti řečtiny nebo češtiny k utajení obsahu sdělované informace, identifikace se svou sociální skupinou a v neposlední řadě situacích, kdy je v rámci konkrétního výrazu přepnutí do druhého kódu jednodušší a vhodnější.

Obecně lze konstatovat, že jejich etnické cítění značnou mírou ovlivňuje jejich motivaci k osvojování řečtiny a u některých respondentů i udržování kulturních tradic a sociálních vazeb.

Rozsah této práce neumožňoval zpracovat jazykovou biografii komplexně. Ve studii bylo mnoho relevantních informací, které tak musely zůstat stranou. Týká se to především osvojování dalších cizích jazyků (angličtiny, němčiny), stáží v cizích zemích nebo popisu studia na vysoké škole a dalších jazykových aspektů.

Závěrem lze říci, že práce přispěla svými poznatky především k prohloubení znalostí současného stavu v oblasti deklarovaných jazykových kompetencí třetí generace řeckých politických imigrantů. Nové poznatky, jež jsou výsledkem této práce, tuto oblast rozšiřují a přispívají k lepšímu pochopení dané tematiky. Jednotlivé závěry pak mohou být podkladem pro návazné práce v oblasti jazykového osvojování.

9. Použitá literatura a elektronické zdroje

APPEL, René, MUYSKEN, Pieter, 2005. *Language Contact and Bilingualism*. Amsterdam University Press. ISBN 905356 8573.

AYEOMONI, M. O., 2006. Code-Switching and Code-Mixing: Style of Language Use in Childhood in Yoruba Speech Community. *Nordic Journal of African Studies* 15 (1), s. 90-99. ISSN 1459-9456. Dostupné z: <http://www.njas.helsinki.fi/pdf-files/vol15num1/ayeomoni.pdf>

BOTU, Antula, KONEČNÝ, Milan, 2005. *Řečtí uprchlíci: Kronika řeckého lidu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1948-1989*. ISBN 80-239-5462-8.

ELŠÍK, Viktor, 2006a. *Nabývání druhého jazyka. Kontaktní lingvistika*, s. 1. Dostupné z: http://ling.ff.cuni.cz/lingvistika/elsik/ho/KL03_Handout.pdf

ELŠÍK, Viktor, 2006b. *Přepínání kódů. Kontaktní lingvistika*, s. 1. Dostupné z: http://ulug.ff.cuni.cz/lingvistika/elsik/ho/KL04_Handout.pdf

ERIKSEN, Thomas, Hylland, 2012. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. ISBN 978-80-7419-053-7.

FRANCESCHINI, Rita, 2003. Unfocussed Language Acquisition? The Presentation of Linguistic Situation in Biographical Narration. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research [On-line Journal]*, Volume 4, No.3. Available at: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/667>

HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Vydavatel Portál. ISBN 80-7367-040-2.

HLADKÁ, Zdeňka, a kolektiv, 2013. *Soukromá korespondence jako lingvistický pramen: Jazyková biografie Bedřicha Smetany a jazyk jeho korespondence se zřetelem ke gramatickým jevům*. Vydala Masarykova Univerzita, s. 99-136. ISBN 978-80-210-6140-8.

HRADEČNÝ, Pavel, 2000. *Řecká komunita v Československu: Její vznik a počáteční vývoj (1948-1954)*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.

HRADEČNÝ, Pavel, DOSTÁLOVÁ, Růžena, HROCHOVÁ, Věra, OLIVA, Pavel, VAVŘÍNEK, Vladimír, 1998. *Dějiny Řecka*. Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-192-1.

KADERKA, Petr, SVOBODOVÁ, Zdeňka, 2006. Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. *Jazykovědné aktuality*, 43 (3–4). ISSN 1212-5326. Dostupné z: <http://ujc.dialogy.cz/?q=node/89>

KONOPÁSEK, Zdeněk. 1996. Text a textualita v sociálních vědách – Část druhá: metodologická motivace. *Biograf* (8): 31 odst. ISSN 1211-5770. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=802>

KRÁLOVÁ, Kateřina, TSIVOS, Konstantinos, et. Al, 2012. *Vyschly nám slzy: Řečtí uprchlíci v Československu*. Nakladatelství Dokořán. ISBN 978-80-7363-416-2.

LIU, Ping, 2006. *Code-switching and Code-mixing*. ISBN 978-36-3806-372-2.

MILLER, Robert, 2000. *Researching Life stories and Family Histories*. The Cromwell Press Ltd. ISBN 0 7619 6091 0.

MILROYOVÁ, Lesley, GORDON, Matthew, 2012. *Sociolingvistika: Metody a interpretace*. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-2125-8.

NEKVAPIL, Jiří, 1997. K nesamozřejmým vztahům jazyka a etnicity aneb jak Němci nemluví německy a Češi nemluví česky. *Biograf* (10-11): 45 odst. ISSN 1211-5770. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=1008>

NEKVAPIL, Jiří, 2000a. Z biografických vyprávění Němců žijících v Čechách: jazykové biografie v rodině pan a paní S. *Slovo a slovesnost*, 61. ISSN 0037-7031. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3874>

NEKVAPIL, Jiří, 2000b. Úvod do biografického výzkumu, a ještě něco navíc. *Biograf* (22): 10 odst. ISSN 1211-5770. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=2210>

NEKVAPIL, Jiří, SLOBODA, Marián, WAGNER, Peter, 2009. *Mnohojazyčnost v České republice: Základní informace*. ISBN 978-80-7106581-4.

OTČENÁŠEK, Jaroslav, 1998. Řecká národnostní menšina v České republice dnes. *Český lid*. 85(2), 147-159. ISSN 0009-0794.

PAPADOPULOS, Lysimachos, 1998. *Děti bouře: Vzpomínky a svědectví o dětských emigrantech z roku 1948 po padesáti letech*. Praha Nemesis.

PARK, Mi Sun, 2013. Code switching and Translanguaging: Potential Functions in Multilingual Classrooms, Columbia University Working Papers in TESOL. *Applied Linguistics* 13/2: 50-52. ISSN 0142-6001.

PAVLENKO, Aneta, 2007. *Autobiographic Narratives as Data in Applied Linguistics*. Oxford University Press. *Applied Linguistics* 28/2: 163-188. ISSN 0142-6001.

POKORNÝ, Jan, 2010. *Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl, kultura*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2848-8.

ŘEHÁČEK, Tomáš, ČERMÁK, Ivan, HYTYCH, Roman, 2013. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Vydala Masarykova Univerzita. ISBN 978-80-210-6382-2.

SLOBODA, Marián, 2002. Národnostní menšiny na přelomu tisíciletí: Řecká a makedonská etnická skupina v Česku: lingvistické aspekty jejich vzniku a vývoje. In: *Národnostní menšiny na přelomu tisíciletí: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 12. a 13. listopadu 2002 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, s. 234-242. ISBN 9788086224404.

SLOBODA, Marián. Doslov. In: VASILJEV, Ivo, 2011. *Život s více jazyky: Jazyková autobiografie*. ISBN 978-80-7422-120-0.

SOBOTKOVÁ, Daniela, 2010. *Dvojjazyčná výchova dětí předškolního věku*. Bakalářská práce. Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity. Katedra pedagogiky a psychologie. Dostupné z: https://theses.cz/id/cbdkw8/Dvojjazyzn_vchova.pdf

TSIVOS, Konstantinos, 2011. *Řecká emigrace v Československu (1948-1968) – Od jednoho rozštěpení ke druhému*. Nakladatelství Dokořán. ISBN 978-80-7363-404-9.

VASILJEV, Ivo, 2011. *Život s více jazyky: Jazyková autobiografie*. ISBN 978-80-7422-120-0.

Vláda České republiky, *Národnostní menšiny*, 2017 [online], poslední aktualizace 23. 3. 2006 [cit. 1. 3. 2017]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rnm/mensiny/narodnostni-mensiny-15935/>

Vláda České republiky, *Národnostní menšiny, Řecká národnostní menšina*, 2006 [online], poslední aktualizace 3.4.2006 v 16:09 [cit. 1. 3. 2017]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/recka-narodnostni-mensina-16156/>

VRÁNOVÁ, Eliška, 2010. Přepínání kódů v elektronické komunikaci v severocentrální romštině: *časopis romistických studií*. 16. ročník. ISSN 1210-8545.

Wikipedie. *Makedonie*, 2017 [online], poslední aktualizace 21. 2. 2017 ve 21:58 [cit. 1. 4. 2017]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Makedonie>

10. Přílohy

Transkript Marie

Transkript Michal

Transkript Sonia

Transkript Nikola

Transkript Yiannis

Přílohy jsou k dispozici ve Studijním informačním systému Univerzity Karlovy a rovněž na paměťovém disku, který je součástí tištěné verze práce.